

De datering van de regeerperiodes van de Ninoofse abten tot 1578¹

In onze recente tekstuitgave van het Ninoofse necrologium publiceerden we een lijst van de abten van de Ninoofse abdij, met voor de meeste abten een nieuwe datering van hun regeerperiode². De verantwoording hebben we toen niet gebracht. Deze bijdrage wil die lacune aanvullen. De problematiek van de betwistbare dateringen doet zich voor tot en met abt Michaël van Male die overleed in 1578. De regeerperiodes daarna behandelen we hier niet meer.

De basisbron voor de Ninoofse abtenlijst is de *Recapitulatio omnium abbatum ecclesie Ninivensis*³. Die tekst is een annex bij het bekende *Chronicon Balduini Ninivensis*. De lijst is belangrijk omdat ze volledig is. De betrouwbaarheid is echter wisselend en is niet voor elk abbatiaat

¹ Voor de veelvuldig aangehaalde bronnen of werken gebruiken we volgende verkorte referenties:

Chronicon = *Chronicon Balduini Ninivensis*, in: O. HOLDER-EGGER (ed.), *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, 25, Leipzig, 1880, p. 515-546.

Coenobia = *Coenobia Ordinis Praemonstratensis in Brabantia*; Brussel, Koninklijke Bibliotheek, Handschriften, nr. 22471, fol. 147-164.

Historia = *Historia foundationis abbatie Ninivensis*, in: A.J. BIJSTERVELD en D. VAN DE PERRE (ed.), *Het Mirakelboek en de Stichtingsgeschiedenis van de Ninoofse abdij* (Symbolae facultatis Lovaniensis, Series B, vol. 24), Leuven, 2001, p. 133-164.

Liber chronotaxis = Beveren, Rijksarchief, Abdij Ninove, nr. 70.

Monasticon belge = G. MERSCH en J. WAUTHIER-GLADE, *Abbaye de Ninove*, in: *Monasticon belge*, 7. Province de Flandre orientale, 3, Luik, 1980, p. 501-535.

Necrologium = D. VAN DE PERRE (ed.), *Het necrologium van de Sint-Cornelius- en Sint-Cyprianusabdij van Ninove*, in: *Analecta Praemonstratensia*, LXXXIV, 2008, p. 5-249.

Recapitulatio = *Recapitulatio omnium abbatum ecclesie Ninivensis*, in: J.J. DE SMET, *Recueil des chroniques de Flandre*, II, Brussel, 1841, p. 735-746.

Syllabus = *Syllabus alphabeticus*; Mechelen, Aartsbisshoppelijk Archief, Abdij Ninove, nr. 12/3.

Gebruikte afkortingen:

AA = Aartsbisshoppelijk Archief

AAA = Averbode, Abdijarchief

RA = Rijksarchief

² Voor de abtenlijst, zie *Necrologium*, p. 247-249.

³ Van deze tekst bestaan twee uitgaven, een tekstkritische, maar gedeeltelijke (tot 1391), door O. HOLDER-EGGER, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, 25, Leipzig, 1880, p. 549-552 en een volledige door J.-J. De Smet. We verwijzen naar deze laatste uitgave.

even groot. De eerste hand van de *Recapitulatio*, dezelfde als van de kopiist van het Averboodse handschrift van het *Chronicon*, schreef de abtenlijst tot en met Henricus van Aalst (1274). Voor de redactie van de periode vóór abt Radulfus († 1246) gebruikte de eerste hand van de *Recapitulatio* twee oudere teksten: de *Historia foundationis abbatie Niniensis* en het *Chronicon* zelf, dat tot het jaar 1242 door Boudewijn van Ninove geredacteerd werd en dat nadien door de continuator is voortgezet tot 1294⁴. De *Historia foundationis* kende drie redactiefasen: een eerste circa 1206 voor de abten vanaf Gillebertus I (1141) tot het einde van het abbatiaat van Algotus (1206), een tweede circa 1221-1232 voor het abbatiaat van Henricus (1206) tot de beginperiode van abt Radulfus (1209) en een derde circa 1252 voor het verdere verloop van het abbatiaat van Radulfus⁵. Met de *Historia foundationis* en het *Chronicon* beschikken we over auteurs die ooggetuigen waren of nog ooggetuigen gekend hebben. Voor de abtenlevens van Johannes van Hartbeke (1274) tot Michaël van Male in 1578, waren in de *Recapitulatio* nog vier handen werkzaam. Er zijn cesuren in het schrift in 1305 bij het aantreden van Johannes Millys, in 1391 bij het begin van het abbatiaat van Johannes Nockerstock, na 1532 tijdens het abbatiaat van Cornelius Hey en in 1578 bij de dood van Michaël van Male⁶. Vallen die handen samen met redactiefasen of gebeurden er meerdere redacties die dichter bij een abbatiaat aansloten en die dan door de kopiist verzameld werden en aan de tekst toegevoegd?

In het Averboodse handschrift van de *Recapitulatio* staat in de marge bij elke abtwissel tot 1274 een datum in rode inkt geschreven, samen met het rangtelwoord voor de nummering van de abten. Die randnotitie is van de eerste hand. Wanneer in de tekst geen jaardatum gegeven is, werden in de tekstuitleggen deze randdata in de tekst opgenomen⁷. Nu stelt zich de vraag of we aan deze data hetzelfde gezag mogen toekennen als aan de tekst en of deze data al niet een eerste poging tot interpretatie zijn,

⁴ De onderlinge afhankelijkheid van deze teksten werd bestudeerd door D. VAN DE PERRE, *De relatie tussen vier dertiende-eeuwse kroniektteksten uit de Ninoofse abdij*, in: *Het Land van Aalst*, LIII, 2001, p. 287-296.

⁵ A.J. BIJSTERVELD en D. VAN DE PERRE, *Het Mirakelboek en de Stichtingsgeschiedenis van de Ninoofse abdij* (Symbolae facultatis Lovaniensis, Series B, vol. 24), Leuven, 2001, p. 33-36.

⁶ Het oudste handschrift van het *Chronicon* en de *Recapitulatio* bevindt zich te Averbode, Abdijarchief, IV, hs. 138. Voor een beschrijving ervan, zie *De abdij van Sint-Cornelius en Sint-Cyprianus, 700 jaar premonstratenzerleven te Ninove. Catalogus*, Ninove, 1989, p. 135-136. Met dank aan Herman Janssens en Jan Vankeirsbilck van de abdij van Averbode voor het ter beschikking stellen van foto's van het handschrift.

⁷ Het gaat om de data 1226, 1253, 1256, 1270, 1274 (*Recapitulatio*, p. 737-738).

daar waar data in de tekst ontbreken. Enkele manifeste fouten in deze data nopen ons ertoe te besluiten dat deze randdata een latere aanvulling zijn op de tekst en niet het statuut hebben van primaire bron.

In de marge zijn nog een aantal andere korte aantekeningen geschreven die duidelijk van een latere hand zijn, bijvoorbeeld de dag van het overlijden of een jaartal. Aan het schrift te zien was hier abt De Moor (1685-1698) werkzaam. Nu weten we uit onze studie van het necrologium dat voor de datering van regeerperiodes of overlijdens van abten de historische betrouwbaarheid van abt De Moor gering is.

De gegevens van de *Recapitulatio* zijn meestal gedetailleerd, maar ze bevatten ook contradicties. Dat blijkt al direct door een interne kritiek. Vaak klopt de vermelde duur van een abbatiaat niet met de data van het begin en het einde ervan. Alle latere compilers van abtenlijsten – en dat zijn er heel wat – hebben gepoogd die interne tegenstrijdigheden op te lossen door eigen correcties aan te brengen. Die correcties blijken meestal niet gestoeld te zijn op bijkomend bronnenonderzoek, maar te berusten op een intuïtieve harmonisatie van de chronologie⁸.

De belangrijkste en meest uitgebreide hedendaagse abtenlijst is die van het *Monasticon belge* (1980). Deze lijst vertoont belangrijke tekortkomingen. Vooreerst hebben de twee auteurs de belangrijkste eigentijdse bron, het oudste Ninoofse necrologium (1185/1188-1651), niet gebruikt. Als excuus hiervoor kan worden aangevoerd dat de tekstuitgave toen nog niet beschikbaar was en het document een moeilijk leesbaar archiefstuk is⁹. Dit oudste *Necrologium* biedt ons de namen van 32 van de 34 abten

⁸ De meest gekende abtenlijsten zijn: A. SANDERUS, *Flandria illustrata*, II, Keulen, 1644, p. 533-534; C. VAN GESTEL, *Historia archiepiscopatus Mechliniensis*, II, Den Haag, 1725, p. 200-203; C.L. HUGO, *Annales sacri et canonici ordinis Praemonstratensis*, II, Nancy, 1736, kol. 372-378; *Gallia christiana*, V, Parijs, 1731, p. 112-118; R. VAN WAEFELGHEM, *Liste chronologique des abbés des monastères belges de l'ordre de Prémontré*, in: *Analecta Praemonstratensia*, XII, 1936, p. 116-120; N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, II, Straubing, 1952, p. 316-317; G. VAN DE WINKEL, *De premonstratenzerabdij van Ninove (1137-1796)*, Ninove, 1985, p. 47-48. Twee handschriftelijke lijsten uit de tweede helft van de 17de eeuw verdienen een bijzondere aandacht. De eerste lijst is getiteld *Enarratio summaria*, in het verzamelwerk van abt Johannes De Neve (1657-1685), *Syllabus alphabeticus...*, p. 1-72. De tweede lijst is getiteld *Chronologica abbatum Ninooviensium enumeratio*, een onderdeel van de *Coenobia Ordinis Praemonstratensis in Brabantia*, f° 147-164. Deze twee lijsten maakten naast de gekende bronnen ook gebruik van thans verdwenen bronnen.

⁹ Beveren, RA, Abdij Ninove, nr. 92 (oud inventarisnr. 8), f° 77-137v°. Voor een beschrijving, zie D. VAN DE PERRE, *Het Kapittelboek van de Ninoofse abdij (1185-1652)*, in: *Analecta Praemonstratensia*, LXXXIII, 2007, p. 128-155 en *Necrologium*, p. 7-14 en 21-25.

uit de door ons behandelde periode. Op basis van deze bron beschikken we over de sterfdag (commemoratedag) van de abten en weten we door het onderscheid *abbas – quondam abbas* of de abt al dan niet tijdens zijn regeerperiode overleden is. Bij slechts 12 van de 34 abten vallen dood en einde van het abbatiaat samen. Bovendien zijn vaak de overlijdensdatum en/of de duur van het abbatiaat in de marge genoteerd. De auteurs van het *Monasticon belge* maakten een eerste grote vergissing door de door abt Ferdinand De Moor in 1697 herziene tekst van het necrologium als basisbron voor de datering van de regeerperiodes te gebruiken¹⁰. De Moor verplaatste echter naar willekeur commemoratiedagen¹¹. Bij elke abt gaf hij een korte biografie en plaatste in de marge een jaartal, dat hij blijkbaar voor het sterfjaar aanzag. In feite nam De Moor die jaartallen over uit de *Recapitulatio* en schiep zo de verwarring dat het einde van een abbatiaat en het sterfjaar van een abt hetzelfde zijn¹². Door het grote historische gezag dat de auteurs van het *Monasticon belge* aan de necrologiumtekst van De Moor hebben toegekend, hebben zij de dateringsfouten in hun abtenlijst ten opzichte van de tekst van de *Recapitulatio* eerder doen toenemen dan afnemen. Een tweede tekortkoming in de lijst van het *Monasticon belge* heeft te maken met een onvoldoende kritische analyse van de gebruikte jaartijl in de door de auteurs geciteerde oorkonden. Zij zetten dateringen in een door hen veronderstelde paastijl om in de huidige nieuwjaartijl waar dit niet hoeft en passen die omzetting niet toe waar dit wel moet¹³. Als laatste bezwaar geldt dat de auteurs van het *Monasticon belge* aan de zeventiende- en achttiende-eeuwse compilatielijsten evenveel belang hechten

¹⁰ Beveren, RA, Abdij Ninove, nr. 93 (oud inventarisnr. 11). Het betreft de teksten onderaan de pagina's van de kopie van het eerste necrologium, die gemaakt werd in 1652. Abt De Moor schrapt de oude tekst en verving die door een nieuwe versie.

¹¹ We geven twee significante voorbeelden: abt Gillebertus I, die niet is opgenomen in het oude necrologium, gaf hij een commemoratie op 1 januari; abt Gerardus, die op 28 september gecommemoreerd wordt in het oude necrologium, verplaatste hij naar 20 augustus.

¹² In feite steunde abt De Moor zich in belangrijke mate op de abtenlijst en de chronologie die door zijn voorganger abt De Neve is uitgewerkt in de *Syllabus*. De verwarring tussen de sterfdag en het afreden is in alle latere compilatielijsten aanwezig, hoewel de *Recapitulatio* gewoonlijk het onderscheid maakt tussen dood en ontslag.

¹³ De auteurs veronderstellen ten onrechte dat de paastijl gebruikt werd in alle oorkonden van de 12de eeuw. Voor de dateringen van de 16de eeuw heb ik geen voorbeelden gevonden waarbij de auteurs dateringen in de paastijl aan de huidige jaartijl aangepast hebben. Voor de problematiek van de jaartijlen, zie E.I. STRUBBE en L. VOET, *Chronologie van de middeleeuwen en de moderne tijden in de Nederlanden*, Antwerpen, 1960, p. 51-77 en de bijlage bij dit artikel.

als aan de *Recapitulatio*. Soms geven zij tot drie à vier dateringen naast elkaar op voet van gelijkheid en laten ze na om secundaire dateringen als irrelevant te elimineren. Daardoor spuien zij meer mist en verwarring dan nodig¹⁴.

Wij geven in onze nieuwe lijst strikte voorrang aan de *Recapitulatio* en aan de oudere bronnen waarop deze tekst gebaseerd is. Bij twijfel hebben we steeds het oudste handschrift geraadpleegd. De abtenlijsten uit de zeventiende en achttiende eeuw laten we buiten beschouwing. Alleen in zeer uitzonderlijke gevallen, waar deze latere teksten details geven die teruggaan op bronnen die nu niet meer beschikbaar zijn, zullen we aan deze teksten aandacht schenken. Tevens confronteren wij de gegevens van de *Recapitulatio* telkens met de gegevens van het oudste *Necrologium*. Uiteraard hebben we eveneens aandacht voor de oorkonden en andere eigentijdse documenten, met daaraan gekoppeld het onderzoek naar de gebruikte jaarstijl.

Een van de moeilijkheden bij het dateren van de abtswissels is het gegeven dat de *Recapitulatio* slechts één datum geeft voor het einde van het ene en het begin van het volgende abbatiaat en we in het ongewisse blijven hoelang een interregnum duurde. In de schaarse gevallen waar we toch over beide data beschikken, blijkt dit interregnum van zeer korte duur te zijn. We zullen die korte duur – abtskeuze binnen de maand na het overlijden van de voorgaande abt – als algemene regel hanteren. Dit laat ons toe binnen een gegeven jaartal het begin en het einde van een abbatiaat tot op de maand te benaderen.

Per abt geven we eerst de versie van het *Monasticon belge*, daarna volgt een overzicht van de voornaamste bronnen, om vervolgens onze conclusies te trekken.

1. Gillebertus I (25 januari 1138 – 9/11 oktober 1141 [of in de loop van 1142])

Het *Monasticon belge* geeft 25 januari 1138 als begindatum van het abbatiaat van Gillebertus I en dateert het aftreden van de abt in 1142. Hij

¹⁴ Wat voor zin heeft het te vermelden dat Sanderus en Van Gestel het ontslag van abt Gillebertus II dateren in 1143 (*Monasticon belge*, p. 502), als men beschikt over een authentieke grafelijke oorkonde van 1142 (volgens de kerststijl te dateren), waarin zijn opvolger Gerardus als abt vernoemd wordt?

wordt gelijkgesteld met Gillebertus, kanunnik van Park, die daar op 9 augustus gecommemoreerd wordt¹⁵.

De basisbron voor dit abbatiaat is de *Historia*¹⁶. Daarin wordt een onderscheid gemaakt tussen de stichtingsdatum van de Ninoofse premonstratenzer gemeenschap in 1137 op het feest van Sint-Martinus (11 november)¹⁷ en de dag van de aanstelling van Gillebertus, kanunnik van Laon Saint-Martin, als eerste abt op het feest van Paulus' Beking (25 januari 1138). Het *Chronicon*, dat ook dit onderscheid maakt, plaatst beide gebeurtenissen onder het jaar 1137¹⁸. De *Recapitulatio* begint met de abtsverkiezing en dateert die in 1137 op het feest van Paulus' Beking¹⁹.

De *Historia* vermeldt de afzetting van Gillebertus I na een slaande ruzie met zijn communautiteit, die tot voor het Generaal Kapittel te Prémontré werd uitgevochten, maar geeft hiervoor geen datum²⁰. De eerstvolgende datum die in de tekst geciteerd wordt, is die van het aantreden van abt Gerardus in 1142. Nu weten we dat het Generaal Kapittel elk jaar op 9 oktober (feest van de H. Dionysius) plaatshad te Prémontré²¹. De *Historia* vertelt dat de opvolger van Gillebertus I, Gillebertus II, twee maanden of iets meer regeerde. Omdat abt Gerardus zeker vóór Kerstmis 1142 in functie was, lijkt het haast onmogelijk dat Gillebertus

¹⁵ Monasticon belge, p. 501.

¹⁶ *Historia*, p. 138-145.

¹⁷ Die dag is blijkbaar niet toevallig en lijkt symbolisch te verwijzen naar de patroonheilige van de abdij van Laon (Fr.), de moederabdij van Park (Leuven), zelf de moederabdij van Ninove.

¹⁸ *Chronicon*, p. 529-530.

¹⁹ *Recapitulatio*, p. 735. Hoewel in 1138 de paasstijl te Ninove nog niet gebruikelijk was, is het toch mogelijk dat de eerste hand van de *Recapitulatio*, die schreef in 1274 toen de paasstijl wel in voege was, 25 januari 1138 tot het jaar 1137 rekte.

²⁰ Over de bevoegdheid van de abt van Prémontré en het Generaal Kapittel om een abt te ontslaan, zie H. MARTON, *Praecipua testimonia de activitate Capitulum Generalium saeculi XII*, in: *Analecta Praemonstratensia*, XXXIX, 1963, p. 227-228 en L. VAN DIJCK, *Essai sur les sources du droit prémontré primitif concernant les pouvoirs du 'dominus praemonstratensis'*, in: *Analecta Praemonstratensia*, XXVIII, 1952, p. 73-131.

²¹ Tot 1469 had het Generaal Kapittel op 9 oktober plaats te Prémontré (N. BACKMUND, *Geschichte des Prämonstratenserordens*, Grafenau, p. 43). Volgens een getuigenis uit 1217 duurde het drie dagen en werden de derde dag de disciplinaire zaken behandeld, zoals de berisping of de afzetting van abten (J.B. VALVEKENS, *Acta et Decreta Capitulum Generalium Ordinis Praemonstratensis. I. Saeculis XII-XV*, in: *Analecta Praemonstratensia*, XLII, 1966, fasc. 3-4, bijlage, p. 5-7). In de 14de-15de eeuw werd het kapittel ook regelmatig buiten Prémontré gehouden. Na 1469 begon het Generaal Kapittel op de vierde zondag na Pasen.

I op het Generaal Kapittel van 1142 werd afgezet, omdat de tijd tussen 9 oktober 1142 en Kerstmis 1142 te kort is om én zijn opvolger is kiezen, én deze een goede twee maanden te laten regeren en daarna opnieuw een opvolger te kiezen. Bijgevolg lijkt 9/11 oktober 1141 de meest waarschijnlijke datum voor de afzetting van Gillebertus I. Een cruciale vraag blijft of het verhaal over de afzetting van Gillebertus I op het Generaal Kapittel, geschreven circa 1206, geen anachronisme is. De bevoegdheid van het Generaal Kapittel om abten af te zetten werd toegekend door paus Innocentius II op 21 december 1138²². Die bevoegdheid wordt ook bevestigd in een besluit van het Generaal Kapittel genomen tussen 1140 en 1153²³. Daar de bul van 1138 tegengesproken wordt door drie andere bullen van 1144 en 1147, lijkt ons het gegeven dat het Generaal Kapittel al in 1141 de bevoegdheid had om abten af te zetten, niet zeker. Volgens de bullen van 1144 en 1147 voor de abdij van Laon bezat de plaatselijke bisschop, na aanmaning door de abt van Laon, de bevoegdheid om abten af te zetten²⁴. Indien Gillebertus I niet door het Generaal Kapittel is afgezet, is een afzetting via de bisschoppelijke procedure in de loop van 1142, tijdens zijn vijfde regeeringsjaar, niet uitgesloten. Deze laatste datum wordt door het *Chronicon* vermeld.

Van Gillebertus I kennen we geen sterfdag en geen sterfjaar. De kanunnik Gillebertus, die te Park gecommemoreerd wordt op 9 augustus, is niet te identificeren met abt Gillebertus I, maar met Gillebertus II (zie het volgende abbatiaat).

We willen er hier op wijzen dat het abbatiaat van Gillebertus I (en enigszins ook dat van Gillebertus II) door zijn opvolgers genegeerd is. Zijn naam is niet opgenomen in het *Necrologium*, dat werd opgesteld tijdens het abbatiaat van Arnoldus (abt nummer 4), die hem nog persoonlijk moet gekend hebben. Gerardus wordt in het *Necrologium* uitdrukkelijk de eerste en Arnoldus de tweede abt genoemd. De auteur van de *Historia* en Boudewijn van Ninove vonden deze negatie zo gênant dat zij ze milderden tot de versie dat Gerardus figuurlijk en naar verdienste de eerste abt mag worden genoemd²⁵.

²² VAN DIJCK, *Essai sur les sources*, p. 123-124.

²³ B. KRINGS, *Zum Ordensrecht der Prämonstratenser bis zum Mitte des 12. Jahrhunderts*, in: *Analecta Praemonstratensia*, LXXVI, 2000, p. 16 (besluit nr. 15) en 17-19.

²⁴ VAN DIJCK, *Essai sur les sources*, p. 123, noot 3, en 124.

²⁵ *Historia*, p. 146-147; *Chronicon*, p. 531.

2. Gillebertus II (oktober/november 1141 [of in de loop van 1142] – aanvang 1142 [of in de loop van 1142])

Het *Monasticon belge* dateert de verkiezing van abt Gillebertus II en zijn ontslag in 1142. Tevens wordt de vraag gesteld of hij wel werkelijk abt is geweest en of Gillebertus I en II niet dezelfde persoon zijn²⁶.

Ook voor deze abt is de *Historia* de basisbron²⁷. Het *Chronicon* en de *Recapitulatio* hebben die gegevens overgenomen. Van Gillebertus II wordt gezegd dat hij kanunnik van Park is, dat hij snel na de afzetting van Gillebertus I werd verkozen, dat hij iets meer dan twee maanden regeerde en dan in paniek wegvlochtte en zijn ambt verliet. De *Historia* geeft geen jaartal, de *Recapitulatio* evenmin. In het *Chronicon* worden aantreden en aftreden onder het jaar 1142 vermeld²⁸. Gillebertus II wordt in het *Necrologium* gecommemoreerd op 9 augustus als *quondam abbas*²⁹. Te Park wordt hij dezelfde dag gewoon als kanunnik van de eigen abdij herdacht³⁰.

Daar de Ninoofse kloosterlingen te voet naar Prémontré waren getrokken, dienden ze ook te voet terug te keren om het nieuws van de afzetting van Gillebertus I te melden. De verkiezing van Gillebertus II kan ten vroegst eind oktober 1141 hebben plaatsgevonden. Met een abbatiaat van iets meer dan twee maanden komen we in het voorjaar van 1142 terecht als het jaar van aftreden. Ook hier geldt het voorbehoud dat we maakten bij de afzetting van Gillebertus I. Indien de afzetting niet geschiedde door het Generaal Kapittel, zijn er geen bezwaren om zowel de verkiezing als het aftreden van Gillebertus II in 1142 te plaatsen. Het jaar van zijn overlijden is onbekend.

3. Gerardus (aanvang [of in de loop van] 1142 – † 28 september 1185)

Het *Monasticon belge* laat abt Gerardus aantreden in 1142 en dateert zijn dood en het einde van zijn abbatiaat op 28 september 1186, hoewel ook 1185 als onwaarschijnlijke variant vermeld wordt³¹.

²⁶ *Monasticon belge*, p. 501-502.

²⁷ *Historia*, p. 145.

²⁸ *Chronicon*, p. 531.

²⁹ *Necrologium*, p. 124.

³⁰ R. VAN WAEFELGHEM, *Le nécrologe de l'abbaye de Parc*, Leuven, 1908, p. 320-321 (noot 3) komt tot hetzelfde inzicht.

³¹ *Monasticon belge*, p. 502-504.

Gerardus was een kanunnik van Laon Saint-Martin. De tekst van de *Historia* suggereert dat bij zijn verkiezing zowel de abten van Park als van Laon aanwezig waren³². Dit betekent dat er tussen het ontslag van Gillebertus II en de verkiezing van Gerardus een tijdsverloop was van een reis heen en terug van Ninove naar Park en Laon. Dat Gerardus in 1142 abt was, wordt door alle bronnen bevestigd. Een grafelijke oorkonde met zijn naam, uitgevaardigd vóór Kersmis 1142, bevestigt dit³³. Volgens de *Historia* duurde zijn abbatiaat 44 jaar, getal dat door het *Chronicon*³⁴ en de *Recapitulatio*³⁵ is overgenomen. Met een overlijden op 28 september 1185 bereiken we bij benadering die 44 jaar.

Waarvandaan komt dan het jaar 1186? Die datum komt voor in de *Historia*, wat op zich een zwaarwegend argument is. De auteurs van het *Monasticon belge* verwijzen eveneens naar een Henegouwse oorkonde van de abdij van Hautmont van 25 februari 1185, waarin abt Gerardus vernoemd wordt en gaan ervan uit dat daarin de paasstyl is gebruikt, zodat ze de tekst op 25 februari 1186 dateren³⁶. De auteurs van het *Monasticon* veronderstellen echter ten onrechte dat toen in Henegouwen de paasstyl werd gebruikt³⁷. De genoemde oorkonde betreft de afstand door de abdij van Hautmont van haar rechten te Saintes en te Hartbeke ten voordele van de abdij van Ninove. Nu blijkt uit een regest van mei 1185 dat op dat moment de Ninoofse abdij het hof van Hartbeke al in bezit had³⁸. In dat bericht is prior Arnoldus getuige. Het jaar daarop op

³² *Historia*, p. 144-147. De tekst vermeldt: *de consilio abbatum qui forte advenerant*. Forte wordt er als 'toevallig' vertaald. We menen dat 'krachtig' of 'in allerijl' juister is.

³³ Th. DE HEMPTINNE en A. VERHULST, *De oorkonden der graven van Vlaanderen (juli 1128 - sept. 1191). III/1 Regering van Diederik van de Elzas (juli 1128-17 jan. 1168)*, Brussel, 1988, p. 113-114: *dominoque Gerardo ipsius loci abbatis*. De oorkonde wordt gedateerd tussen 1 jan. en 24 dec. 1142.

³⁴ *Chronicon*, p. 536.

³⁵ *Recapitulatio*, p. 735.

³⁶ De nieuwe inventaris van het abdijsarchief door E. PUT en C. PEERSMAN, *Inventaris van het archief van de Sint-Cornelius- en Sint-Cyprianusabdij te Ninove 1092-1796 (1812)*, Brussel, 2008, p. 114, nr. 648 doet hetzelfde met een Henegouwse oorkonde over dezelfde zaak, gedateerd op 25 februari 1185. Ook hier gaan de auteurs uit van het gebruik van de paasstyl en dateren 1186 (DE SMET, *Recueil des chroniques*, p. 786-787).

³⁷ Vgl. met W. PREVENIER, *Du style de Noël au style de Pâques dans la Chancellerie des comtes de Hainaut et dans le 'Chronicon Hanoniense' de Gislebert de Mons (1171-1205)*, *Miscellanea Mediaevalia in memoriam Jan Frederik Niermeyer*, Groningen, 1967, p. 245-255. Prevenier weet de paasstyl in Henegouwen pas aanwezig vanaf 1196. Voordien gebruikte men er zonder concurrentie de kerststyl.

³⁸ *Liber chronotaxis*, f° 115 (1185/13). Het *Liber chronotaxis* van Godfried van Elshout werd geschreven in 1652. Het biedt een chronologische lijst waarin de abdijsarchivaris alle oorkonden en andere archiefgegevens verzamelt en rangschikt per abt. Het eerste

9 juni 1186 treedt Arnoldus op, nu als abt, in een conflict over datzelfde hof³⁹. Enkele maanden nadien, op 6 september 1186, wordt Arnoldus in een pauselijke bevestigingsoorkonde eveneens als abt vermeld⁴⁰. We kunnen dus met grote zekerheid stellen dat Gerardus niet op 28 september 1186, maar wel het jaar voordien overleden is. Boudewijn van Ninove vermeldt in zijn *Chronicon* de dood van Gerardus correct op 28 september 1185. De *Recapitulatio* neemt dat jaartal over. In het *Necrologium* wordt hij herdacht als *abbas* (abt in functie). In de marge staat de datum 1185 vermeld, weliswaar van een latere hand, maar toch in dertiende-eeuws schrift. Dit betekent dat men kort na de redactie van de *Historia* de datum van 1186 heeft gecorrigeerd in 1185. De datum van 28 september 1185 is onbetwistbaar de sterfdatum van abt Gerardus. Mogelijk is de auteur van de *Historia* door de optelsom van 1142 en 44 tot het jaar 1186 gekomen. In een chronologie waarin de maanden niet vernoemd worden, is dergelijke vergissing begrijpelijk. Het begin van het abbatiaat plaatsen wij in de aanvang van 1142, in de hypothese dat Gillebertus I door het Generaal Kapittel is afgezet. In de andere hypothese moeten we het begin van het abbatiaat van Gerardus in de loop van 1142 plaatsen.

We wijzen er op dat in het *Necrologium* Gerardus als *primus abbas* betiteld wordt, een dubbelzinnigheid in het tellen van de abten die in 1652 door de abdijarchivaris Godfried van Elshout nog wordt toegepast⁴¹.

4. Arnoldus (oktober 1185 – † 8 oktober 1190)

Het *Monasticon belge* laat voor het begin van het abbatiaat van Arnoldus de keuze tussen 1185 en 1186. Voor het einde van het abbatiaat wordt 8 oktober 1190 opgegeven. De auteurs noemen hem, zoals in een aantal achttiende-eeuwse abtenlijsten, Arnoldus Wala⁴².

Ons is onbekend op welke gronden Arnoldus de naam *Wala* toegekend mag worden. In de historische bronnen wordt hij nergens zo genoemd. De naam *Wala* komt wel in de *Historia* voor als de toenaam

deel loopt tot 1197. Het tweede deel ging verloren. Deze onuitgegeven tekst bevat heel wat regesten waarvan het origineel verloren is gegaan.

³⁹ Ibidem, f° 127-128 (1186/16).

⁴⁰ DE SMET, *Recueil des chroniques*, p. 792-794.

⁴¹ In het *Liber chronotaxis* nummert Van Elshout de abten vanaf Gerardus dubbel met twee getallen verschil. Voor Gerardus is dit 1 en 3.

⁴² *Monasticon belge*, p. 504-505.

van Boudewijn, een priester van het seculiere Ninoofse kapittel⁴³. Deze kanunnik was het die er in 1137 bij de Ninoofse heer Gerardus op aandrang om zijn kapittel tot een premonstratenzer abdij om te vormen. Een verwantschap tussen Boudewijn Wala en Arnoldus wordt in geen enkele eigentijdse bron gesuggereerd.

Arnoldus was de eerste uit de Ninoofse abdij afkomstige kanunnik die het tot abt bracht. De *Historia* geeft geen datum voor het aantreden of overlijden en spreekt van een abbatiaat van vijf jaar. Boudewijn van Ninove doet dat in het *Chronicon* wel en geeft de data 1185 en 8 oktober 1190⁴⁴. Dit brengt ons exact op een regeerperiode van vijf jaar. In het *Necrologium* wordt hij als *abbas* herdacht op 8 oktober en wordt hij uitdrukkelijk de tweede abt van de abdij genoemd⁴⁵. In alle kronieken wordt van een voorafgaand prioraat van 45 jaar gesproken. Volgens Boudewijn van Ninove trad hij in 1141 binnen in de abdij en werd hij nog tijdens het jaar van zijn intrede prior⁴⁶. Vermoedelijk viel het begin van zijn prioraat samen met het aantreden van abt Gillebertus II en was hij betrokken bij de rebellie tegen abt Gillebertus I. Daar het manuscript van het *Necrologium* onder zijn abbatiaat is opgemaakt, lijkt hij een persoonlijke aversie tegenover Gillebertus I gekoesterd te hebben⁴⁷.

5. Matheus van Schorisse (oktober/november 1190 – jaarwisseling 1195/1196)

Het *Monasticon belge* dateert het aantreden van abt Matheus van Schorisse in 1190, zijn dood rond 4 november 1195 en suggereert dat hij kort voordien is afgetreden⁴⁸.

Matheus, afkomstig van Schorisse, was een kanunnik van Mont-Saint-Martin, wat niet zo verwonderlijk is als men weet dat deze abdij in die tijd in het graafschap Vlaanderen lag en in de streek rond Zottegem vier altaren en een *curia* bezat, evenals het altaar van Voorde bij Ninove⁴⁹.

⁴³ *Historia*, p. 136-137.

⁴⁴ *Historia*, p. 146-149; *Chronicon*, p. 536; *Recapitulatio*, p. 735.

⁴⁵ *Necrologium*, p. 150.

⁴⁶ *Chronicon*, p. 531.

⁴⁷ *Necrologium*, p. 10 en 25.

⁴⁸ *Monasticon belge*, p. 505-506.

⁴⁹ Schorisse, deelgemeente van Maarkedal in Oost-Vlaanderen. Mont-Saint-Martin, gelegen bij de bronnen van de Schelde in Noord-Frankrijk. Zie ook D. VAN DE PERRE, *De geschiedenis van Denderwindeke, deel III*, in: *Het Land van Aalst*, XLVI, 1994, p. 94-95.

De *Historia* geeft geen data, maar stelt dat abt Matheus tijdens zijn vijfde regeringsjaar aftrad om gezondheidsredenen en terugkeerde naar zijn abdij⁵⁰. Het *Chronicon* en de *Recapitulatio* nemen die gegevens over en vermelden duidelijk 1190 als het jaar van aantreden en 1195 als het jaar van aftreden⁵¹. In het *Necrologium* wordt Matheus op 4 november gecommemoreerd als *quondam abbas*⁵². Alleszins was hij al overleden, toen circa 1206 dit stuk tekst van de *Historia* opgemaakt werd.

Zijn laatste vermelding in de oorkonden dateert van Hemelvaartdag 1195 (12 mei)⁵³. Er is ook een vermelding op 13 januari 1195 als getuige bij een schenking te Pamel⁵⁴. Daar de paasstijl toen in de abdij nog niet in voege was, mag die 13 januari niet als 13 januari 1196 worden geïnterpreteerd⁵⁵. Gelet op de datum van de verkiezing van zijn opvolger moet het aftreden van abt Matheus rond de jaarwisseling 1195/1196 gesitueerd worden. Het jaar van zijn overlijden is niet bekend.

6. Algotus (februari 1196 – voorjaar 1201)

Het *Monasticon belge* laat abt Algotus aantreden in 1195 en dateert zijn aftreden en/of dood op 15 oktober 1199⁵⁶.

Van de afkomst van Algotus weten we niets. De *Historia* geeft geen datum voor het begin van zijn abbatiaat, maar zegt wel duidelijk dat hij na een vijfjarige regeerperiode van zijn paard viel en omwille van de opgelopen invaliditeit ontslag nam. Voor dat ontslag geeft het oorspronkelijke handschrift als datum 1219 (MCCXIX). Een latere hand heeft dit gecorrigeerd in 1199⁵⁷. Het *Chronicon* is niet expliciet over de datum van zijn aantreden en plaatst die gebeurtenis na het aftreden van abt Matheus in 1195. Voor het aftreden geeft deze bron het jaar 1199 en ze vermeldt de duur van het abbatiaat niet⁵⁸. De *Recapitulatio* neemt voor het aftreden de datum 1219 over, datum die nadien gecorrigeerd is in 15 oktober 1199⁵⁹.

⁵⁰ *Historia*, p. 152-153.

⁵¹ *Chronicon*, p. 536-537; *Recapitulatio*, p. 735-736.

⁵² *Necrologium*, p. 162.

⁵³ DE SMET, *Recueil des chroniques*, p. 807.

⁵⁴ *Liber chronotaxis*, f°158 (1195/2).

⁵⁵ Zie onze bijlage over de jaarstijl op het einde van dit artikel.

⁵⁶ *Monasticon belge*, p. 506-507.

⁵⁷ *Historia*, p. 152-153.

⁵⁸ *Chronicon*, p. 537-538.

⁵⁹ *Recapitulatio*, p. 736 en AAA, IV, hs. 138, f° 105v°.

Deze tekst vermeldt wel een vijfjarig bestuur. Het *Necrologium* vermeldt 15 oktober als sterfdag, maar geeft geen informatie over het sterfjaar⁶⁰.

De oorkonden en regesten laten toe de datum van de abtskeuze nader te bepalen. Bij een schenking van 12 februari 1196 zijn *Algotus electus et totus conventus* getuigen⁶¹. In datzelfde jaar wordt Algotus bij andere schenkingen een keer *frater* genoemd en een keer *abbas*⁶². Deze gegevens tonen duidelijk aan dat bij de datering op 12 februari 1196 geen paasstijl is gebruikt. Het statuut van *frater* kan Algotus in 1196 maar gehad hebben tussen Kerstmis 1195 en 12 februari 1196, de datum waarop hij zeker reeds verkozen is. *Abbas* moet hij geworden zijn kort na 12 februari 1196. Rest een oorkonde van 1195, uitgevaardigd door de abt van de Sint-Vaastabdij van Atrecht. Algotus wordt hier abt genoemd. Dit kan maar als we veronderstellen dat toen te Atrecht de boodschapstijl werd gebruikt en dat deze tekst na 12 februari 1196 en vóór 27 maart 1196 is geschreven, de periode waarin de wijding van Algotus moet hebben plaatsgehad⁶³.

Wanneer trad Algotus af? Als we uitgaan van een vijfjarig abbatiaat, moeten we het ontslag in februari 1201 dateren. Voor die vijf jaar steunen we ons op de tekst van de *Historia*. De tekst werd geschreven tussen 1202 en 1206, tijdens het abbatiaat van de opvolger van Algotus⁶⁴. De datum 1219 is duidelijk een lapsus van de kopiist. Heeft Boudewijn van Ninove, die een dertig- à veertigtal jaren later schreef, het duidelijk foutieve 1219 gewijzigd in 1199 zonder dat hij concrete aanwijzingen had voor de juistheid van die laatste datum? In elk geval staan we voor een contradictie. Ofwel kiezen we voor het jaar 1199 uit het *Chronicon* en bijgevolg voor een driejarig abbatiaat, ofwel voor het vijfjarig abbatiaat uit de *Historia* en bijgevolg voor het jaar 1201 als het jaar van aftreden. Deze keuze heeft grote consequenties voor de datering van de volgende regeerperiodes. In alle abtenlijsten waar voor 1199 gekozen is, worden alle abbatiaten die na Algotus komen met twee jaar vervroegd, dit tot het abbatiaat van Sigerus, dat eindigt in 1251⁶⁵. Wij maken deze keuze niet. Uitgaande van een abbatiaat van vijf jaar, plaatsen we het aftreden van Algotus in het voorjaar van 1201.

⁶⁰ *Necrologium*, p. 154.

⁶¹ *Liber chronotaxis*, f° 170 (1196/8).

⁶² *Ibidem*, f° 171 (1196/12); f° 164 v° (1196, eerste zondag van de advent).

⁶³ DE SMET, *Recueil des chroniques*, p. 808-809. Dat in het bisdom Atrecht in 1195 de boodschapstijl werd gebruikt, blijkt uit B.M. TOCK, *Les chartes des évêques d'Arras (1093-1203)*, Parijs, 1991, p. LVIII-LX.

⁶⁴ *Historia*, p. 33-35.

⁶⁵ Dit is onder meer de keuze van de *Syllabus* en de *Coenobia*, daarin gevolgd door alle 18de-eeuwse lijsten en het *Monasticon belge*.

7. Steppo (voorjaar 1201 – voorjaar 1206)

Het *Monasticon belge* laat abt Steppo aantreden in 1199 en sterven op 2 januari 1204⁶⁶.

Steppo was afkomstig uit Henegouwen en een kanunnik van de Ninoofse abdij. De *Historia* is zeer karig over zijn abbatiaat⁶⁷. Alleen de mededeling dat hij gedurende vijf jaar regeerde is zeer concreet. Er worden geen data vermeld van aantreden en aftreden. Ook over het einde van het abbatiaat (ontslag of dood) wordt niets meegedeeld. Het *Chronicon* vermeldt zijn aantreden in het jaar 1199 in aansluiting met het overlijden van Algotus en geeft geen gegevens over de duur of het einde van het abbatiaat⁶⁸. De *Recapitulatio* volgt de versie van de *Historia*⁶⁹. Het *Necrologium* vermeldt zijn sterfdag op 2 januari en commemoreert hem als *quondam abbas*⁷⁰. Dit betekent dat hij ontslag heeft genomen en dat het jaar van zijn overlijden ons onbekend is. Op basis van de oorkonden kan over de data geen uitsluitsel worden gegeven. Wij achten het gegeven van een vijfjarig abbatiaat geloofwaardig en laten het abbatiaat verlopen van het voorjaar van 1201 tot het voorjaar van 1206.

8. Henricus (voorjaar 1206 – najaar 1208)

Het *Monasticon belge* geeft geen datum van aantreden en plaatst het einde van het abbatiaat van Henricus bij zijn dood op 2 oktober 1207⁷¹.

Henricus was een kanunnik van Mont-Saint-Martin. Zoals bij Steppo geeft de *Historia* geen data, maar ze heeft het wel over een abbatiaat dat twee jaar duurde. Volgens deze bron nam Henricus ontslag om gezondheidsredenen en stierf hij in de abdij waarvan hij was gekomen⁷². Het *Chronicon* vermeldt hem niet, de *Recapitulatio* neemt de gegevens van de *Historia* over⁷³. Op basis van het *Necrologium* weten we dat abt

⁶⁶ *Monasticon belge*, p. 507-508.

⁶⁷ *Historia*, p. 152-155.

⁶⁸ *Chronicon*, p. 538.

⁶⁹ *Recapitulatio*, p. 736. In de marge staat de verkeerde datum van 1219 voor het begin van het abbatiaat, zie noot 59.

⁷⁰ *Necrologium*, p. 41.

⁷¹ *Monasticon belge*, p. 508.

⁷² *Historia*, p. 154-155.

⁷³ *Recapitulatio*, p. 736. In de marge is 1224 geschreven voor de aanvang van het abbatiaat, AAA, IV, hs. 138, f° 105v°.

Henricus op 2 oktober stierf, maar over zijn sterfjaar hebben wij geen gegevens⁷⁴. In aansluiting met de datering van het vorige en het volgende abbatiaat dateren wij dit abbatiaat van het voorjaar van 1206 tot het najaar van 1208.

9. Johannes van Spiennes (najaar 1208 – voorjaar 1209)

Ook voor deze abt geeft het *Monasticon belge* slechts de sterfdatum, op 7 januari 1208⁷⁵.

Johannes was afkomstig uit het Henegouwse Spiennes en was een kanunnik van de Ninoofse abdij⁷⁶. De *Historia* geeft geen data, maar spreekt van een abbatiaat van vier maanden⁷⁷. Deze bron wijst op gezondheidsproblemen als reden voor dit kort abbatiaat. Het *Chronicon* vermeldt abt Johannes van Spiennes niet en de *Recapitulatio* neemt de versie van de *Historia* over⁷⁸. Het *Necrologium* commemoreert hem op 7 januari en vermeldt hem als *quondam abbas*⁷⁹.

Johannes van Spiennes nam dus ontslag en stierf een onbepaalde tijd nadien. Op basis van het aantreden van zijn opvolger kunnen we zijn korte abbatiaat dateren van het najaar van 1208 tot februari/maart 1209.

10. Radulfus (circa 29 maart 1209 – † 18 april 1246)

Het *Monasticon belge* dateert het begin van dit abbatiaat rond Pasen 1207 en het overlijden van abt Radulfus op 18 april 1244. De alternatieve data van 1209 en 1246 worden eveneens vermeld, maar blijken voor de auteurs minder geloofwaardig dan de eerstgenoemde⁸⁰.

De *Historia* vermeldt de verkiezing van abt Radulfus rond Pasen 1209 (29 maart) en het overlijden op 18 april 1246⁸¹. Pasen viel in 1246 op 8 april, zodat de auteur terecht 18 april met de paastijd identificeert. Voor

⁷⁴ Necrologium, p. 147.

⁷⁵ Monasticon belge, p. 508.

⁷⁶ Spiennes, deelgemeente van Bergen (Mons) in Henegouwen.

⁷⁷ Historia, p. 154-155.

⁷⁸ Recapitulatio, p. 736. In de marge is de datum 1226 geschreven voor de aanvang van het abbatiaat, AAA, IV, hs. 138, f° 105v°.

⁷⁹ Necrologium, p. 43.

⁸⁰ Monasticon belge, p. 508-510.

⁸¹ Historia, p. 154-159.

de duur van de regeerperiode wordt 37 jaar vermeld. Het *Chronicon* geeft dezelfde datum voor het begin en bevat geen gegevens over de dood van Radulfus⁸². De *Recapitulatio* geeft geen datum voor het begin van het abbatiaat, maar neemt wel de datum van de sterfdag van 18 april 1246 over⁸³. Ook het *Necrologium*, dat Radulfus herdenkt als *abbas*, bevestigt de sterfdag van 18 april en geeft in een marginale notitie 1246 als het sterfjaar⁸⁴.

Over weinig middeleeuwse abten van Ninove zijn we door eigentijdse bronnen zo goed ingelicht als over abt Radulfus. We hebben vroeger aangetoond dat Boudewijn van Ninove een tijdgenoot van Radulfus was en stierf kort voor de dood van deze abt⁸⁵. De redacteur van de *Historia* is voor de gegevens over de beginjaren van Radulfus afhankelijk van het *Chronicon*. Nadien vulde een nieuwe hand aan tot aan Radulfus' dood. Die laatste gegevens zijn omstreeks 1252 geschreven, het jaar waarin de *Historia foundationis* gestopt is. De continuator van het *Chronicon*, tevens de eerste hand van de *Recapitulatio*, nam voor Radulfus de gegevens van de *Historia* over. In geen enkele van de eigentijdse bronnen bestaat er twijfel over de data 1209 en 1246 en toch duiken in de abtenlijsten van de zeventiende en de achttiende eeuw de jaartallen 1207 en 1244 op, een datering die is blijven doorwerken tot in het *Monasticon belge*. Hiervoor bestaat er maar één verklaring: voortgaande op de (foutieve) datum 1199 voor het ontslag van Algotus en de duur van de abbatiaten na Algotus tot Radulfus optellend, komt men voor Radulfus uit op 1207 voor het begin van het abbatiaat en op 1244 voor zijn dood. Blijkbaar zijn door de voortdurende herhaling de data 1207 en 1244 acceptabel geworden. Onze datering van het abbatiaat van Pasen 1209 tot 18 april 1246 is, op basis van een kritische bronnenanalyse, de enig verdedigbare.

11. Sigerus (april/mei 1246 – † 25 december 1251)

Het *Monasticon belge* laat abt Sigerus aantreden in 1244, vermeldt terloops eveneens 1246 en ziet zijn abbatiaat eindigen met zijn dood op 1 januari of 25 december 1251⁸⁶.

⁸² *Chronicon*, p. 539.

⁸³ *Recapitulatio*, p. 736. In de marge staat de datum 1226, AAA, IV, hs. 138, f° 105v°.

⁸⁴ *Necrologium*, p. 84.

⁸⁵ VAN DE PERRE, *De relatie tussen vier dertiende-eeuwse kroniektteksten*, p. 287-293.

⁸⁶ *Monasticon belge*, p. 510.

Vanaf deze abt eindigen zowel in het *Chronicon* als in de *Historia* de gegevens over de Ninoofse abten en is de *Recapitulatio* de enige eigentijdse kroniekttekst. Sigerus was voordien prior van de Ninoofse abdij. De *Recapitulatio* laat het abbatiaat van Sigerus volgen op dat van Radulfus in 1246 en geeft 1253 aan als het jaar waarin zijn opvolger aantreedt. Als duur van het abbatiaat wordt ongeveer (*circiter*) zeven jaar en acht maanden opgegeven⁸⁷. Het *Necrologium* gedenkt Sigerus als *abbas* op 25 december, maar geeft geen sterfjaar⁸⁸.

Het probleem bij Sigerus is de datering van het einde van het abbatiaat. De *Recapitulatio* laat het abbatiaat van zijn opvolger abt Daniël eindigen in 1256⁸⁹. Nu weten we met zekerheid dat Daniel in maart 1255 geen abt meer was en dat dus de datum 1256 en bijgevolg ook 1253 als het jaar van zijn aantreden onbetrouwbaar zijn. Als we de abbatiaatsjaren van Siger en Daniël, zoals vermeld in de *Recapitulatio*, samentellen komen we tot bijna elf jaar, terwijl volgens historisch betrouwbare bronnen die twee abbatiaten tussen april 1246 en maart 1255 zijn verlopen, wat slechts negen jaar oplevert. De aangegeven duur van de twee abbatiaten samen telt twee jaar teveel. Anderzijds lijken de data 1253 en 1256 samen te hangen met de optelling van die duur ($1246 + 7 \text{ jaar} = 1253$; $1253 + 3 \text{ jaar} = 1256$). We moeten vaststellen dat de aangegeven duur van één van de twee abbatiaten verkeerd is. In het *Necrologium* staat bij de twee abten in de marge een notitie over de duur van het abbatiaat. Jammer genoeg is in een latere periode de rand van de folio's langs de snedekant ingekort, zodat cruciale informatie is weggesneden. Bij Sigerus kunnen we wel de acht maanden lezen, maar niet de jaren; bij Daniël de drie jaar, maar niet de drie weken. De randnotities zijn contemporain. Indien we de duur van drie jaar voor het abbatiaat van Daniël als een zekerheid beschouwen, dan moeten we het begin van zijn abbatiaat op het einde van 1251 plaatsen (zie verder). De duur van het abbatiaat van Sigerus wordt zo teruggebracht van zeven naar vijf jaar. Uitgaande van Sigerus' sterfdag op 25 december en van het gegeven dat hij als abt gestorven is, kunnen we zijn dood samen met het einde van zijn abbatiaat plaatsen op 25 december 1251⁹⁰.

⁸⁷ *Recapitulatio*, p. 736. De datum 1253 is als marginale notitie gegeven, AAA, IV, hs. 138, f° 106.

⁸⁸ *Necrologium*, p. 182.

⁸⁹ De datum 1256 is als marginale notitie gegeven, AAA, IV, hs. 138, f° 106.

⁹⁰ Dit is ook de datum die Coenobia, f° 153v° vooropstelt: *mortuus in festo Nativitatis domini 1251*.

In het *Monasticon belge* en in de meeste andere abtenlijsten wordt 1251 eveneens vooropgesteld als einde van het abbatiaat. Maar er wordt geen uitleg gegeven waarom afgeweken wordt van de datum 1253 van de *Recapitulatio*. Dat de duur van zeven jaar abbatiaat vanaf 1244 gerekend wordt, is dan meegenomen, want zo worden de twee jaar gecompenseerd, die bij de duur van het abbatiaat van Algotus minder waren gerekend.

12. Daniël (30 december 1251 – † 19 januari 1255)

Het *Monasticon belge* geeft geen begindatum voor het abbatiaat van abt Daniël en laat hem overlijden op 19 januari 1256. Anderzijds erkennen de auteurs dat Daniël in maart 1255 niet meer in functie was, wat zou betekenen dat hij ontslag genomen heeft⁹¹.

Daniël was een kanunnik van de Ninoofse abdij, die achtereenvolgens abt werd te Dielegem (Jette) en Grimbergen. Hij eindigde zijn kloosterloopbaan als abt te Ninove⁹². De *Recapitulatio* dateert het begin van zijn regeerperiode in 1253 en ziet zijn opvolger aantreden in 1256⁹³. De duur van zijn abbatiaat wordt vastgesteld op drie jaar en drie weken⁹⁴. Het *Necrologium* herdenkt hem op 19 januari als abt en geeft in de marge als duur van zijn abbatiaat *.iii. annis et ...*⁹⁵.

Een oorkonde van maart 1255 (n.s.) is door zijn opvolger uitgevaardigd⁹⁶. Daniël moet dus voordien overleden zijn. Daniel is het laatst genoemd als abt van Grimbergen op 3 november 1251⁹⁷. We beschikken

⁹¹ *Monasticon belge*, p. 511.

⁹² Volgens Syllabus, p. 30 combineerde hij de abbatiaten van Grimbergen en Ninove. Daar te Grimbergen Wouter van Caelmont al in 1254 abt was, klopt deze bewering niet (C.L. SPILLEMAECKERS, *De abten van Grimbergen tot het einde van de 18de eeuw*. 1128-1784, Grimbergen, 1978, p. 68).

⁹³ Voor de data, zie de opmerkingen van noten 87 en 89.

⁹⁴ *Recapitulatio*, p. 736-737.

⁹⁵ *Necrologium*, p. 182.

⁹⁶ Anderlecht, RA, Kerkelijk Archief van Brabant, nr. 12546/4 (priorij Jericho te Brussel). Het gaat om een originele oorkonde met zegel uitgevaardigd door abt *Willemmus, abbas ecclesie Ninivensis*, gedateerd 1254, maand maart. Gelet op het gebruik van de paastijl en op het feit dat Pasen in 1255 op 28 maart viel, behoorde de maand maart 1254 bijna volledig tot het jaar 1255 (n.s.).

⁹⁷ Mechelen, Stadsarchief, Fonds Leliëndaal, nr. 18; H. INSTALLÉ, *Inventaris van het fonds Leliëndaal op het Stadsarchief te Mechelen*, Mechelen, 1984, p. 50. Te Grimbergen wordt de opvolger van Daniël voor het eerst vernoemd in 1254, zodat de precieze datum van zijn vertrek daar op basis van de oorkonden niet is vast te stellen (SPILLEMAECKERS, *De abten van Grimbergen*, p. 65-68).

dus over twee onweerlegbare data *post* en *ante quem*. Op basis van die twee data, de duur van het abbatiaat en de kennis van zijn sterfdag kunnen we zijn dood vastleggen op 19 januari 1255 en zijn abbatiaat laten beginnen op 30 december 1251⁹⁸.

13. Willem van Haaltert (januari/februari 1255 – januari 1258)

In het *Monasticon belge* wordt het begin van het abbatiaat van Willem van Haaltert geplaatst in 1255 en zijn ontslag in 1258. Zijn overlijden wordt na 1267 gedateerd⁹⁹.

De *Recapitulatio* geeft weinig gegevens over deze abt, die geboortig was van Haaltert¹⁰⁰. Als begindatum van het abbatiaat wordt 1256 opgegeven. De duur van het abbatiaat wordt niet bepaald en ook het einde ervan wordt niet gedateerd. Wel wordt duidelijk gezegd dat de abt om persoonlijke reden en uit een verlangen naar rust ontslag nam. Op basis van het *Necrologium* weten we dat hij op 16 december overleed en als *quondam abbas* gecommemoreerd wordt¹⁰¹.

Omdat we zowel over het einde van het abbatiaat van de voorganger als het begin van het abbatiaat van de opvolger goed zijn ingelicht, kunnen we zijn driejarig abbatiaat dateren tussen 19 januari 1255 en januari 1258. Over het jaar van zijn dood hebben we geen gegevens. In 1268 (n.s.) was een *frater Willelmus de Hal, tum quondam abbas* getuige als kanunnik van Ninove¹⁰². Die tekst leert dat hij toen nog in leven was.

14. Egidius (februari 1258 – † 5 februari 1271)

Het *Monasticon belge* stelt 1258 voorop als het begin en 5 februari 1271 als het einde van het abbatiaat van abt Egidius¹⁰³.

Egidius is de laatste kanunnik uit een vreemde abdij die te Ninove abt werd. Hij was kanunnik van Vicoigne, waar hij gedurende bijna zeventien

⁹⁸ In Coenobia, f° 153v° wordt het begin vastgelegd op 30 december 1251 en zijn dood op 19 januari 1255. Het *Monasticon belge* interpreteert 1255 als 1256 (n.s.). Wij zijn echter van oordeel dat de auteur van de *Coenobia* hier de moderne jaartijl gebruikt.

⁹⁹ *Monasticon belge*, p. 511.

¹⁰⁰ *Recapitulatio*, p. 737. Haaltert, nabij Aalst, prov. Oost-Vlaanderen.

¹⁰¹ *Necrologium*, p. 179-180.

¹⁰² DE SMET, *Recueil des chroniques*, p. 930.

¹⁰³ *Monasticon belge*, p. 511-512.

jaar prior was. De *Recapitulatio* geeft geen begindatum, bepaalt de duur van het abbatiaat op bijna dertien jaar en geeft op basis van het graf-schrift van de abt als sterfjaar 1270¹⁰⁴. Uit het *Necrologium* weten wij dat hij op 5 februari als abt overleden is¹⁰⁵.

In die tijd was te Ninove de paasstijl in voege, dit brengt ons op een sterfdatum van 5 februari 1271. Met een abbatiaat van bijna dertien jaar kunnen we de verkiezing van abt Egidius in februari 1258 plaatsen.

15. Peregrinus (februari 1271 – vóór september 1271)

Het *Monasticon belge* dateert het begin van het abbatiaat van abt Peregrinus in 1270 of februari 1271 en zijn dood op 30 augustus 1271¹⁰⁶.

De *Recapitulatio* laat de regeerperiode beginnen in 1270¹⁰⁷, geeft aan dat de abt ontslag nam omdat de taak hem te zwaar viel en dat hij eindigde als Ninoofse parochiepriester. Het *Necrologium* commemoreert hem op 30 augustus als *quondam abbas* en geeft geen verdere gegevens¹⁰⁸.

Het begin van het abbatiaat kunnen we kort na 5 februari 1271 (n.s.) plaatsen en het ontslag van de abt vóór september van datzelfde jaar, daar zijn opvolger in september 1271 als abt vernoemd wordt. Dit abbatiaat heeft slechts enkele maanden geduurd. Het jaar van overlijden van abt Peregrinus is niet gekend.

16. Henricus van Aalst (circa september 1271 – 9/12 oktober 1274)

Het *Monasticon belge* geeft geen aanvangsdatum van het bestuur van abt Henricus van Aalst en plaatst zijn overlijden op 12 augustus of 12 oktober 1274 na een abbatiaat van drie jaar¹⁰⁹.

De *Recapitulatio* is zwijgzaam over dit abbatiaat en geeft aanvangsdatum noch duur. De tekst vermeldt wel dat de abt afgezet is door de

¹⁰⁴ Recapitulatio, p. 737.

¹⁰⁵ Necrologium, p. 56.

¹⁰⁶ Monasticon belge, p. 512.

¹⁰⁷ In de tekstuitgave van De Smet staat verkeerdelijk de datum MCCLIX (1259) geschreven (Recapitulatio, p. 737). In het handschrift staat overduidelijk MCCLXX, weliswaar als marginale notitie, AAA, IV, hs. 138, f° 106v°.

¹⁰⁸ Necrologium, p. 131.

¹⁰⁹ Monasticon belge, p. 512.

prelaten van de orde en opgevolgd werd in 1274¹¹⁰. Het *Necrologium* vermeldt hem niet, zodat we zijn sterfdag niet kennen¹¹¹. Daar hij in september 1271 in een oorkonde als abt vernoemd wordt, kunnen we het begin van zijn abbatiaat korte tijd voordien plaatsen¹¹². Abt Henricus van Aalst werd afgezet wegens financieel wanbeleid. Dat dit gebeurde door het Generaal Kapittel op 12 oktober 1274 is mogelijk¹¹³. Achttiende-eeuwse abtenlijsten vermelden die dag als het einde van dit abbatiaat¹¹⁴. Abt Henricus was gedurende drie jaar abt. We beschikken over geen gegevens die toelaten zijn sterfdag of -jaar te bepalen¹¹⁵.

17. Johannes van Hartbeke (oktober/november 1274 – augustus/september 1305)

Het *Monasticon belge* dateert het aantreden van abt Johannes in 1274, het einde van zijn abbatiaat in oktober 1304 en zijn dood op 20 december van datzelfde jaar¹¹⁶.

Johannes, afkomstig van Hartbeke, oefende vóór zijn verkiezing tot abt de functie van goederenbeheerder of proost uit¹¹⁷. De *Recapitulatio* vermeldt 1274 als datum van zijn aantreden¹¹⁸. Na een abbatiaat van 30 jaar en tien maanden resigneerde hij volgens deze bron omwille van zijn hoge ouderdom. Het *Necrologium* geeft als sterfdag 20 december en memoereert hem als *quondam abbas*¹¹⁹.

¹¹⁰ Recapitulatio, p. 738: *huic consilio praelatorum nostrorum deposito*.

¹¹¹ In Coenobia, f°155 wordt 2 oktober als sterfdag vermeld. Op die dag wordt inderdaad een abt Henricus herdacht, die wij identificeren met abt Henricus I (1206-1208). Er komt maar één abt Henricus in het *Necrologium* voor. Trouwens de *Coenobia* geeft bij Henricus I eveneens 2 oktober als sterfdag aan.

¹¹² DE SMET, *Recueil des chroniques*, p. 936-937.

¹¹³ Dat een Generaal Kapittel soms tot 12 oktober kon duren, blijkt uit een oorkonde, uitgevaardigd voor de abdij van Ninove op 12 oktober 1350, *sedente nostro capitulo generali* (Mechelen, AA, Abdij Ninove, nr. 2, f° 176v°).

¹¹⁴ *Gallia christiana*, V, kol. 113; HUGO, *Annales*, II, kol. 375.

¹¹⁵ Op 29 juni 1275 wordt hij als *olim abbas* betiteld (Mechelen, AA, Abdij Ninove, nr. 2, f° 156).

¹¹⁶ *Monasticon belge*, p. 513-514.

¹¹⁷ Hartbeke of Herbeek, gehucht van Sint-Renelde (Saintes), deelgemeente van Tubeke (Tubize) in Waals-Brabant. De abdij had er een hoeve.

¹¹⁸ Recapitulatio, p. 738. Het jaartal 1274 is als marginale notitie gegeven, AAA, IV, hs. 138, f° 106v°.

¹¹⁹ *Necrologium*, p. 181.

Met een abbatiaat van 30 jaar en tien maanden moeten we het ontslag in augustus/september 1305 plaatsen. Op basis van oorkonden kan geen uitsluitsel worden gegeven, omdat ook zijn opvolger de naam Johannes draagt. Over het sterfjaar blijven we in het ongewisse¹²⁰.

18. Johannes Millys (augustus/september 1305 – † 28 oktober 1314)

Het *Monasticon belge* geeft als begin van het abbatiaat van abt Johannes Millys het jaar 1304 aan en vermeldt zijn overlijden op 28 oktober 1314 of 26 januari 1315¹²¹.

Deze abt is de eerste waarvan vermeld wordt dat hij van Ninove afkomstig is. De *Recapitulatio* geeft geen begindatum van het abbatiaat, maar zegt wel duidelijk dat de abt stierf op het feest van de apostelen Simon en Judas in 1314, dit is op 28 oktober¹²². Volgens deze bron was de duur van het abbatiaat bijna tien jaar, *ferme x annis*. Het *Necrologium* bevestigt de sterfdag van 28 oktober en zijn overlijden als *abbas*, maar bevat verder geen informatie¹²³.

De duur van de abbatiaten van Johannes van Hartbeke en Johannes Millys samen bedraagt volgens de *Recapitulatio* 40 jaar en tien maanden, terwijl tussen 12 oktober 1274 en 28 oktober 1314 slechts 40 jaar liggen, wat aangeeft dat de duur van één van de twee abbatiaten te ruim bepaald is. Omdat de duur van het abbatiaat van Johannes van Hartbeke met veel precisie gegeven is, veronderstellen wij dat de duur van het abbatiaat van Millys te ruim is gerekend en dat 'bijna 10 jaar' moet geïnterpreteerd worden als in de loop van het tiende jaar. Als bijkomend argument kan gelden dat de tekst van de *Recapitulatio* over abt Johannes van Hartbeke direct na diens dood geschreven werd, terwijl die over Millys pas in 1391 geredacteerd is. Het overlijden op 28 oktober 1314 lijkt een zekerheid. De *Coenobia* vermeldt zijn begraafplaats in het kapittel¹²⁴. Dit betekent dat zijn grafsteen in de zeventiende eeuw daar nog aanwezig was zodat de latere generaties langs die weg goed op de hoogte konden zijn van zijn sterfdatum.

¹²⁰ Behalve abt De Moor, die 20 december 1304 als datum van overlijden vermeldt (Beveren, RA, Abdij Ninove, nr. 93, 20 december) geven de andere lijsten 20 oktober of 20 december 1305 als de datum van zijn aftreden. Blijkbaar wordt in deze lijsten de dag van zijn dood verward met die van zijn aftreden.

¹²¹ *Monasticon belge*, p. 514.

¹²² *Recapitulatio*, p. 738.

¹²³ *Necrologium*, p. 159.

¹²⁴ *Coenobia*, f° 156.

In verband met de overlijdensdatum stelt zich een bijkomend probleem. Op 31 oktober 1314 keurde Willem van Herent, abt van Park (1314-1316) een overeenkomst goed tussen abt Johannes en zijn convent over het leveren van wijn aan de kapelaans en de pastoors die buiten de abdij functioneerden. De oorkonde werd nadien in een *vidimus* van 7 februari 1315 (n.s.) bevestigd door abt Henricus van Geraardsbergen (1302-1332)¹²⁵. Aan de Ninoofse oorkonde hingen naast het zegel van de abt van Park ook die van abt Johannes en van het convent. Indien dit om het zegel van abt Millys gaat, moet de basisovereenkomst tussen het convent en de abt al vóór 28 oktober geschreven en bezegeld zijn en nadien door de abt van Park bevestigd op hetzelfde perkament¹²⁶. We beschikken slechts over een afschrift van de *vidimus* van de abt van Geraardsbergen. We veronderstellen dat de abt van Ninove, die aan een zeldzame ziekte leed, onverwachts op 28 oktober overleden is, en dat abt Willem van Park voor de verkiezing van een nieuwe abt rond Allerheiligen 1314 te Ninove aanwezig was en nog een hangend dossier van de overleden abt bekrachtigd heeft. Dat het om het zegel van de opvolger Johannes Scamp zou gaan, lijkt uitgesloten.

19. Johannes Scamp (november 1314 – 9/11 oktober 1317)

In het *Monasticon belge* wordt het begin van de regeerperiode van abt Johannes Scamp niet gedateerd, wel wordt zijn afzetting in 1317 geplaatst en zijn dood op 17 februari 1318¹²⁷.

Johannes Scamp was afkomstig van Lennik¹²⁸. Hij regeerde volgens de *Recapitulatio* drie jaar en werd na klachten van zijn medebroeders bij de curie te Rome door de abt van Prémontré, tevens abt-generaal van de Orde, afgezet¹²⁹. Het *Necrologium* herdenkt hem op 15 mei als *quondam abbas*¹³⁰. Een afzetting door het Generaal Kapittel van 9/11 oktober 1317 is waarschijnlijk. Die datering klopt met een regeerperiode van drie jaar. Zijn sterfjaar is niet gekend.

¹²⁵ Beveren, RA, Abdij Ninove, nr. 68, f° 70-72.

¹²⁶ Coenobia, f° 155v°, plaatst deze overeenkomst inderdaad onder abt Johannes Millys.

¹²⁷ *Monasticon belge*, p. 515.

¹²⁸ Lennik, gemeente in Vlaams-Brabant, gelegen ten oosten van Ninove.

¹²⁹ *Recapitulatio*, p. 738: *appellantes contra ipsum in curia romana, fecerunt deponi per dominum Praemonstratensem et ordinem.*

¹³⁰ *Necrologium*, p. 95.

20. Egidius van de Keldere (de Cellario) (oktober/november 1317 – 9/11 oktober 1324)

Het *Monasticon belge* bepaalt de regeerperiode van abt Egidius van de Keldere van 1317 tot 5 mei 1324 en zijn dood op 4 juli 1324¹³¹.

Hij was de tweede Ninovierter die het tot abt bracht. Voordien was hij prior. De *Recapitulatio* is zeer zuinig met gegevens en geeft geen datering, wel een duur van het abbatiaat van ongeveer zeven jaar en een gedwongen ontslag ten overstaan van de abt-generaal na beschuldigingen van het convent¹³². Het *Necrologium* herdenkt hem op 5 maart en vernoemt hem als *quondam abbas*¹³³.

De meeste achttiende-eeuwse lijsten vermelden het ontslag van de abt op 5 mei 1324¹³⁴. Verwarren zij 5 maart met 5 mei en zijn sterfdag met zijn abdicatie? Gelet op een abbatiaat van 'ongeveer' zeven jaar, achten wij een aftreden ten overstaan van het Generaal Kapittel van 9/11 oktober 1324 waarschijnlijk. Het sterfjaar van Egidius van de Keldere blijft onbekend.

21. Johannes van Impe (oktober/november 1324 – 9/11 oktober 1326)

Het *Monasticon belge* vermeldt alleen het overlijden van abt Johannes van Impe op 18 juli 1326¹³⁵.

De *Recapitulatio* geeft geen datering, spreekt van een abbatiaat van twee jaar en een gedwongen ontslag tegenover de orde door toedoen van de abt-generaal na beschuldigingen van het convent¹³⁶. Het *Necrologium* geeft alleen zijn sterfdag op 18 juli en commemoreert hem als *quondam abbas*¹³⁷.

Gelet op de formulering van het ontslag, lijkt een afzetting op het Generaal Kapittel van 9-11 oktober 1326 waarschijnlijk, datum die

¹³¹ *Monasticon belge*, p. 515.

¹³² *Recapitulatio*, p. 738: *qui tunc per insultationem et accusationem conventus, coram domino Praemonstratensi invite resignavit.*

¹³³ *Necrologium*, p. 67.

¹³⁴ *Gallia christiana*, V, kol. 114; HUGO, *Annales*, II, kol. 375; VAN GESTEL, *Historia archiepiscopatus*, II, p. 210. We hebben geen enkele historische aanwijzing gevonden waarop de datum van 5 mei zou teruggaan, tenzij een verwarring met 5 maart. Wij namen eerder eveneens 5 mei aan als mogelijke datum van zijn ontslag (*Necrologium*, p. 248). We menen nu dat 9/11 oktober meer waarschijnlijk is, maar zekerheid is er niet.

¹³⁵ *Monasticon belge*, p. 515.

¹³⁶ *Recapitulatio*, p. 738-739: *Quem fratres sui in multis accusantes et molestantes, coram ordine resignare fecerunt per dominum Praemonstratensem.*

¹³⁷ *Necrologium*, p. 116.

overeenstemt met een abbatiaat van twee jaar. Het sterfjaar van Johannes van Impe is niet gekend.

22. Simon de Costere (oktober/november 1326 – maart/april 1328)

In het *Monasticon belge* wordt het overlijden van Simon de Costere gedateerd op 26 maart 1329¹³⁸.

De Costere is de derde Ninovieter die het tot abt bracht. Volgens de *Recapitulatio* regeerde hij twee jaar. Hij nam tegen zijn zin ontslag ten overstaan van de abt-generaal, in de abdij van Saint-Feuillien in Henegouwen¹³⁹. Het *Necrologium* herdenkt hem als *quondam abbas* op 26 maart¹⁴⁰.

Gelet op de datering van het aantreden van zijn opvolger, moet zijn ontslag in maart/april 1328 hebben plaatsgehad. Dit betekent dat hij tijdens zijn tweede regeringsjaar ontslag nam. Hij wordt in 1339 nog vermeld als pastoor van Borchtlombeek¹⁴¹. Het sterfjaar van Simon de Costere is niet gekend.

23. Willem (de) Bu(s)sere (25 april 1328 – † 12 september 1336)

Het *Monasticon belge* geeft geen datum van het begin van het abbatiaat van Willem Bussere en ziet het einde ervan op 12 september 1336, 1338 of 1339 bij zijn dood¹⁴².

De *Recapitulatio* geeft geen datering, vermeldt als duur van zijn regering acht jaar en twintig weken en laat dood en einde van het abbatiaat samenvallen¹⁴³. Het *Necrologium* herdenkt hem als *abbas* op 12 september en vermeldt 1336 als het jaar van zijn overlijden¹⁴⁴.

Die laatste datum biedt absolute zekerheid. Rekening houdend met een abbatiaat van acht jaar en twintig weken is april 1328 aangewezen als aanvangsdatum van zijn abbatiaat. Volgens de *Coenobia* werd hij

¹³⁸ *Monasticon belge*, p. 515.

¹³⁹ *Recapitulatio*, p. 739: *resignavit in ecclesia S. Foylani, per dominum Praemonstratensem, licet satis invitus*.

¹⁴⁰ *Necrologium*, p. 75.

¹⁴¹ Mechelen, AA, Abdij Ninove, nr. 3, f° 29v°.

¹⁴² *Monasticon belge*, p. 515-516.

¹⁴³ *Recapitulatio*, p. 739.

¹⁴⁴ *Necrologium*, p. 138. De datum staat in de tekst van de commemoratie zelf, wat uitzonderlijk is.

verkozen op het feest van Sint-Marcus Evangelist, dit is 25 april¹⁴⁵. Die datering is volledig in overeenstemming met de gekende gegevens en lijkt ons betrouwbaar.

24. Johannes van Dendermonde (september/oktober 1336 – juni/juli 1359; † 19 februari 1260?)

Het *Monasticon belge* geeft geen begindatum van het abbatiaat van Johannes van Dendermonde, vermeldt zijn ontslag in 1359 en zijn dood in februari 1360¹⁴⁶.

De *Recapitulatio* dicht hem een abbatiaat van 22 jaar en drie maanden toe en vermeldt een vrijwillig ontslag ten overstaan van de abt van Park omwille van zijn leeftijd¹⁴⁷. Het *Necrologium* herdenkt hem op 19 februari als *quondam abbas* en geeft in marge een abbatiaat van 22 jaar en negen maanden aan¹⁴⁸. De marginale notitie is door dezelfde hand geschreven als de commemoratietekst.

We geven voor de duur voorrang aan de tekst van het *Necrologium*. Dit brengt ons, rekening houdend met een begin in september/oktober 1336, tot een einde van het abbatiaat in juni/juli 1359. Het zou kunnen dat Johannes van Dendermonde op 19 februari 1360 (n.s.) gestorven is. De achttiende-eeuwse lijsten vermelden die datum voor zijn overlijden. Op welke gronden deze lijsten dit jaartal vooropstellen, hebben we niet kunnen achterhalen. Is het jaar van zijn ontslag samengevoegd met de dag van zijn overlijden tot het gegeven van 19 februari 1359? Zekerheid over het overlijdensjaar is er niet.

25. Cornelius van Hamme (23 augustus 1359 – † 1 juni 1391)

Het *Monasticon belge* geeft geen begindatum voor het abbatiaat van Cornelius van Hamme, wel een eerste vermelding op 13 november 1359 en het einde van het abbatiaat bij zijn dood op 1 juni 1391¹⁴⁹.

¹⁴⁵ Coenobia, f° 157.

¹⁴⁶ *Monasticon belge*, p. 516.

¹⁴⁷ *Recapitulatio*, p. 739. De datum 1336 in de tekstuitgave van De Smet staat niet in de oorspronkelijke tekst, maar is later in de marge toegevoegd. De Smet vermeldt verkeerdelijk een ontslag ten overstaan van de abt van Prémontré. In het origineel gaat het duidelijk om de abt van Park, *abbatem parcensem, priorem abbatem nostrum*, AAA, IV, hs. 138, f° 107v°.

¹⁴⁸ *Necrologium*, p. 60.

¹⁴⁹ *Monasticon belge*, p. 517.

Van Hamme was een Ninovieter. De *Recapitulatio* schrijft hem een abbatiaat van 32 jaar, negen maanden en acht dagen toe en meldt zijn dood op 1 juni 1391¹⁵⁰. Het *Necrologium* bevestigt die gegevens en vermeldt dezelfde sterfdag, sterfjaar en duur van het abbatiaat¹⁵¹.

Terugrekenend kunnen we zijn verkiezing op 23 augustus 1359 dateren, datum die aansluit bij die van het ontslag van zijn voorganger.

26. Johannes Nockerstock (juni 1391 – 9/11 oktober? 1426; † 10 juli 1430)

Het *Monasticon belge* laat het abbatiaat van Johannes Nockerstock aanvangen in 1391 en ziet zijn abdicatie in 1404 en zijn overlijden op 10 juli 1404 of 1406¹⁵².

De *Recapitulatio* is vrij duidelijk. Hij trad aan in 1391, regeerde dertien jaar en elf dagen en werd door het Generaal Kapittel gedwongen ontslag te nemen. Daarna overleefde hij nog twee jaar¹⁵³. De tekst verneemt geen jaartallen. Het *Necrologium* commemoreert hem op 10 juli en noemt hem *quondam abbas*¹⁵⁴. De randnotitie met het jaar van overlijden en de duur van zijn abbatiaat is onleesbaar gemaakt, wat op zich al merkwaardig is¹⁵⁵.

Op basis van de gegevens uit de *Recapitulatio* hebben alle latere abtenlijsten zijn aftreden geplaatst in 1404 en zijn overlijden in 1406. Maar uit ander betrouwbaar eigentijds archief weten we dat hij pas op 10 juli 1430 overleden is¹⁵⁶. Er zijn oorkonden of notities na 1404 waarin hij als abt fungeert of vernoemd wordt, o.m. in 1412, 1417 en 1419. Zijn opvolger Bartholomeus is pas gewijd in het jaar dat loopt van Pasen 1426 tot Pasen 1427. Op 10 februari 1427 werd Bartholomeus door paus Martinus V in zijn functie als abt bevestigd. Een aftreden van Nockerstock na

¹⁵⁰ Recapitulatio, p. 739.

¹⁵¹ Necrologium, p. 101.

¹⁵² Monasticon belge, p. 518.

¹⁵³ Recapitulatio, p. 739: *admonitus per capitulum generale, resignavit*.

¹⁵⁴ Necrologium, p. 113.

¹⁵⁵ Ook in het handschrift van de *Recapitulatio* is de randnotitie met het jaar van zijn overlijden, waar duidelijk 1430 stond, doorgeschrapt, AAA, IV, hs. 138, f° 108. In de Coenobia, f° 158 wordt zijn dood op 10 juli 1430 vermeld.

¹⁵⁶ D. VAN DE PERRE, *De Ninoofse abt Jan van den Nockerstock (1391-1426) en de plaatsing van relieken van Sint-Berlendis in een nieuw schrijn te Meerbeke (1412)*, in: *Het Land van Aalst*, LV, 2003, p. 300-305.

aanmaning van het Generaal Kapittel van 9-11 oktober 1426 hoort dus tot de mogelijkheden. De reden van zijn aftreden is onduidelijk. Zijn leeftijd kan een element geweest zijn¹⁵⁷. Abt Nockerstock was immers meer dan 35 jaar abt en hij ontving na zijn aftreden een pensioen vanwege de abdij¹⁵⁸. Vermoedelijk is er effectief een (langdurig?) conflict geweest met het Generaal Kapittel. In elk geval heeft men bij de dood van zijn opvolger Bartholomeus van Hoemen de chronologie van beide abbatiaten aangepast. Dit blijkt uit de randnotitie in het *Necrologium* bij de commemoratie van Van Hoemen, waarbij men diens regering 43 jaar en tien maanden laat duren¹⁵⁹. Terugrekenend betekent dit dat abt Van Hoemen in december 1403 zou zijn aangetreden. Waarom dat bewust herschrijven van de geschiedenis door het inkorten van het abbatiaat van Nockerstock? Waarop steunt het gegeven dat Nockerstock door het Generaal Kapittel is aangemaand om af te treden? We kunnen ons moeilijk inbeelden dat dit op loutere laster zou berusten. Het zou kunnen dat er in 1403 inderdaad een afzettingsprocedure gelopen heeft op het Generaal Kapittel. Nockerstock hield er in die tijd een onvoorbeeldige morele levenswandel op na, maar was afkomstig uit een aanzienlijke Geraardsbergse familie. Heeft hij geweigerd om af te treden, heeft men de familie willen ontzien en is men te Ninove tot een *modus vivendi* gekomen, zodat hij kon verder regeren? Hij en zijn familie hadden geïnvesteerd in de restauratie van de Ninoofse abdijkerk. Het kloosterpand werd onder zijn abbatiaat heropgebouwd. Het Corneliuskoor werd als een familie-mausoleum ingericht, waar hij en zijn ouders begraven werden¹⁶⁰. Heeft abt Van Hoemen na Nockerstocks dood diens abbatiaat vanaf het najaar van 1403 tot het najaar van 1426 als onwettig beschouwd? Heeft men postuum de jurisdictie van het Generaal Kapittel in ere hersteld door voor het nageslacht de duur van de twee abbatiaten aan te passen? Hebben we hier met een conflict te maken, zoals er een geweest is met abt Gillebertus I en zijn latere opvolgers, de abten Gerardus en Arnoldus?

¹⁵⁷ Zijn aftreden gebeurde *in partibus*, dit wil zeggen buiten de Romeinse Curie in handen van het daartoe gemandateerde gezag, wat als een verwijzing naar het Generaal Kapittel kan worden beschouwd. Zie hiertoe F. BAIX, *La Chambre apostolique et les 'Libri annatarum' de Martin V (1417-1431)*, (Analecta Vaticano-Belgica XIV), Brussel-Rome, 1942, p. CLII en CCXIX, noot 4.

¹⁵⁸ Beveren, RA, Abdij Ninove, nr. 832, f° 24 en 68v°.

¹⁵⁹ *Necrologium*, p. 147.

¹⁶⁰ De grafkapel wordt beschreven door de wapenheraut Cornelius Gaillard (J. DE BÉTHUNE, *Épithaphes et monuments des églises de la Flandre d'après les manuscrits de Corneille Gaillard et d'autres auteurs*, Brugge, 1900, p. 83).

Ook toen hebben de opvolgers de geschiedenis van hun voorganger herschreven. Het blijven intrigerende en onopgeloste vragen. Alleszins werd ook de *Recapitulatio* aangepast en vervolgens hebben ook alle latere abtenlijsten deze aanpassing overgenomen, tot Stijn Van de Perre in 1990 voor het eerst de anomalie in de abtenlijst opmerkte¹⁶¹.

27. Bartholomeus van Hoemen (jaareinde 1426 – † 1 oktober 1447)

Het *Monasticon belge* geeft geen begindatum van het abbatiaat van Bartholomeus van Hoemen, wel het einde bij zijn dood op 1 oktober 1447¹⁶².

Abt Van Hoemen was afkomstig uit Aaigem¹⁶³. Volgens de *Recapitulatio* was hij gedurende 43 jaar en tien maanden abt, maar er worden geen data gegeven¹⁶⁴. Het *Necrologium* herdenkt hem op 1 oktober als abt en vermeldt in de marge een abbatiaat van 43 jaar en tien maanden¹⁶⁵. In *Gallia christiana*¹⁶⁶ wordt naar de nog bestaande grafzerk in de kapittelzaal verwezen. Bijgevolg is de overlijdensdatum van 1 oktober 1447, zoals meegedeeld in alle achttiende-eeuwse abtenlijsten, betrouwbaar.

Volgens de opgegeven duur van het abbatiaat zou abt Bartholomeus van Hoemen vanaf december 1403 in functie zijn getreden. Zoals bij de vorige abt aangehaald, is hij in werkelijkheid rond de jaarwisseling 1426/1227 verkozen en werd zijn benoeming door de paus bevestigd op 10 februari 1427¹⁶⁷. Hij betaalde een retributie voor zijn benoeming op 21 februari en 12 maart 1427¹⁶⁸. In werkelijkheid was hij gedurende 20 jaar en tien maanden abt. Van Hoemen, die deelnam aan het concilie van Bazel als vertegenwoordiger van de orde, werd tijdens zijn tweejarige afwezigheid in 1433-1435 vervangen door de proost van Boechoute,

¹⁶¹ S. VAN DE PERRE, *Het leefkader van de Sint-Cornelius- en Sint-Cyprianusabdij te Ninove*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling Geschiedenis, Leuven, 1990, p. 101-103.

¹⁶² *Monasticon belge*, p. 518-519.

¹⁶³ *Ibidem*, p. 518 wordt Ayghem verkeerd als Eichem, geïnterpreteerd. Aaigem is een deelgemeente van Erpe-Mere, provincie Oost-Vlaanderen.

¹⁶⁴ *Recapitulatio*, p. 739-740.

¹⁶⁵ *Necrologium*, p. 147.

¹⁶⁶ *Gallia christiana*, V, kol. 114.

¹⁶⁷ BAIX, *La chambre apostolique*, p. CCXIX, noot 4. In het *Monasticon belge* wordt deze datum ten onrechte aangepast naar 1428.

¹⁶⁸ U. BERLIÈRE, *Inventaire analytique des 'Libri Obligationum et Solutionum' des Archives Vaticanes au point vue des anciens diocèses de Cambrai, Liège, Théroutanne et Tournai*, Rome, 1904, p. 156 en 157.

Egidius Moens¹⁶⁹. Hij mocht nadien ten persoonlijke titel de mijter en de andere pontificale kentekens dragen.

28. Johannes Beverlinck (4 oktober 1447 – † 30 juni 1484)

Volgens het *Monasticon belge* trad abt Johannes Beverlinck aan in 1447 en overleed hij op 30 juni, 31 juli 1484 of 30 juni 1485¹⁷⁰.

Beverlinck was een Ninovieter. De *Recapitulatio* geeft geen data, maar kent zijn abbatiaat een duur toe van 37 jaar en negen maanden¹⁷¹. Het *Necrologium* herdenkt hem op 30 juni als *abbas*. In de marge is 1484 als het jaar van zijn overlijden geschreven¹⁷².

De *Coenobia* specificeert dat hij op 4 oktober 1447 verkozen werd in aanwezigheid van de abten van Park en Averbode, een gegeven dat correspondeert met de datum van het overlijden van zijn voorganger¹⁷³. In *Gallia christiana* is zijn grafschrift gepubliceerd, waarin sprake is van bijna 37 jaar bestuur en als overlijdensdatum 15 april 1484 vermeld wordt¹⁷⁴. Dit laatste gegeven is duidelijk onjuist¹⁷⁵. Het grafschrift is eveneens opgenomen in het *Cartularium 2* (geschreven circa 1500), waarin uitdrukkelijk vermeld wordt dat hij op 30 juni stierf¹⁷⁶. Met een overlijden op 30 juni 1484 stemt een abbatiaat van 36 jaar en bijna negen maanden overeen.

29. Willem van de Borch (de Castro) (juli 1484 – augustus 1499; † 4 januari 1506)

Het *Monasticon belge* geeft geen begindatum van het abbatiaat van Willem van de Borch, laat hem resigneren in 1499 en sterven op 4 januari 1505¹⁷⁷.

¹⁶⁹ Coenobia, f° 158.

¹⁷⁰ Monasticon belge, p. 518-519.

¹⁷¹ Recapitulatio, p. 740.

¹⁷² Necrologium, p. 110.

¹⁷³ Coenobia, f° 158.

¹⁷⁴ *Gallia christiana*, V, kol. 115; Mechelen, AA, Abdij Ninove, nr. 2, inleidende folio's.

¹⁷⁵ Zijn laatste vermelding gebeurde in een oorkonde van 15 juni 1484 (Beveren, RA, Abdij Ninove, nr. 806).

¹⁷⁶ Mechelen, AA, Abdij Ninove, nr. 2, inleidende folio's. Coenobia, f° 159 geeft als sterfdatum 31 juli 1485, wat duidelijk foutief is.

¹⁷⁷ Monasticon belge, p. 520-521.

Deze abt was afkomstig van Liedekerke¹⁷⁸. De *Recapitulatio* geeft geen data en spreekt over een abbatiaat van veertien jaar, elf maanden en vijftien dagen. Na zijn ontslag leefde Willem van de Borcht volgens deze bron nog zes jaar en circa vijf maanden¹⁷⁹. Volgens het *Necrologium* stierf hij op 4 januari 1506 (n.s.)¹⁸⁰.

Terugrekenend betekent dit een ontslag begin augustus 1499 en een verkiezing midden juli 1484¹⁸¹. Dat begin stemt overeen met de sterfdatum van zijn voorganger. Op 7 april 1185 betaalde hij te Rome de retributie voor zijn benoeming¹⁸². Vanaf 1496 had hij Gerard van den Pardeken als coadjutor, die voordien pastoor te Ninove was¹⁸³.

30. Gerardus van den Pardeke (augustus 1499 – † 11 december 1510)

Het *Monasticon belge* vermeldt het aantreden van abt Gerardus van den Pardeke in juni 1499 en het einde van zijn abbatiaat bij diens overlijden op 11 december 1510¹⁸⁴.

Deze abt was afkomstig van Herdersem¹⁸⁵. De *Recapitulatio* vermeldt het begin van zijn abbatiaat in 1499, zijn overlijden op 11 december 1510 en bepaalt de duur van zijn bestuur op tien jaar, zeven maanden en iets meer¹⁸⁶. Het *Necrologium* bevestigt het overlijden als abt op 11 december 1510¹⁸⁷. In *Gallia christiana* wordt zijn grafschrift met een overlijden op 11 december 1510 vermeld¹⁸⁸.

Op basis van deze dateringen komen we tot een regeerperiode van elf jaar en vijf maanden, wat langer is dan vooropgesteld in de *Recapitulatio*.

¹⁷⁸ Liedekerke, provincie Vlaams-Brabant.

¹⁷⁹ *Recapitulatio*, p. 740. Coenobia, f° 159 heeft het over zes jaar en zes maanden.

¹⁸⁰ *Necrologium*, p. 42. In tegenstelling tot het *Monasticon belge* passen wij op deze datum de paasstijl toe, zodat wij zijn overlijden plaatsen in 1506. Coenobia, f° 159 geeft 1508 als het sterfjaar, wat foutief is.

¹⁸¹ In het *Cartularium* 2, geschreven circa 1500, staat een huldegedicht dat de duur van zijn abbatiaat en het jaar van zijn aftreden bevestigt: *Abbas Wilhelmus ex Castro vir venerabilis / hoc claustrum duris ter quinis rexerat annis. / Tuncque coadjutor ninivensis fit sibi pastor / anno milleno quingenteno minus unus* (Mechelen, AA, Abdij Ninove, nr. 2, inleiding).

¹⁸² BERLIÈRE, *Inventaire analytique*, p. 208.

¹⁸³ Coenobia, f° 159.

¹⁸⁴ *Monasticon belge*, p. 521.

¹⁸⁵ Herdersem, deelgemeente van Aalst, provincie Oost-Vlaanderen.

¹⁸⁶ *Recapitulatio*, p. 740.

¹⁸⁷ *Necrologium*, p. 178.

¹⁸⁸ *Gallia christiana*, V, kol. 115.

Van Gestel is tot dezelfde rekensom gekomen¹⁸⁹. Een korter abbatiaat zou ook kunnen, indien we een langer interregnum veronderstellen. De abt trad zeker aan in het jaar 1499¹⁹⁰, dat volgens de paasstyl tot 18 april 1500 liep. Een lang interregnum strookt echter niet met zijn statuut van coadjutor, zodat we toch aan de datering van augustus 1499 de voorrang geven.

31. Johannes De Clerc (tweede helft december 1510 – 10 december 1525; † 29 november 1527)

Volgens het *Monasticon belge* trad abt Johannes De Clerc aan in 1511, nam hij om gezondheidsreden ontslag in 1525 en overleed hij op 29 november 1527¹⁹¹.

De Clerc was een Aalstenaar, die op 70-jarige leeftijd abt werd. De *Recapitulatio* schrijft hem een abbatiaat van vijftien jaar toe en vermeldt zijn ontslag en, twee jaar na zijn aftreden, zijn dood op 29 november 1527¹⁹². Het *Necrologium* bevestigt zijn dood op 29 november 1527¹⁹³.

Op basis van de zekere datum van het overlijden van de voorganger kan het aantreden van abt De Clerc in de tweede helft van december 1510 geplaatst worden en zijn ontslag op 10 december 1525, toen zijn coadjutor Cornelius Hey als abt in functie trad. Hey werd coadjutor op 23 augustus 1518¹⁹⁴.

32. Cornelius Hey (10 december 1525 – 25 maart 1543; † 8 mei 1553)

Het *Monasticon belge* meldt dat abt Cornelius Hey gewijd werd op 10 december 1525, aftrad in 1543 en stierf op 8 mei 1553¹⁹⁵.

Cornelius Hey was afkomstig uit Breda. De *Recapitulatio* meldt 10 december 1525 als datum van zijn aantreden, na zeven en een half jaar als coadjutor te hebben gefungeerd en vermeldt dat hij de eerste gemijterde

¹⁸⁹ VAN GESTEL, *Historia archiepiscopatus*, II, p. 202.

¹⁹⁰ Jaartal bevestigd in *Cartularium* 2 (zie noot 181).

¹⁹¹ *Monasticon belge*, p. 521-522.

¹⁹² *Recapitulatio*, p. 740.

¹⁹³ *Necrologium*, p. 172.

¹⁹⁴ Beveren, Rijksarchief, Abdij Ninove, nr. 77.

¹⁹⁵ *Monasticon belge*, p. 522.

abt is, die voor zichzelf en zijn opvolgers het recht op de pontificalia verwerft, recht dat toegekend werd op 5 november 1532¹⁹⁶. Volgens die bron regeerde hij ongeveer negentien jaar en nam hij ontslag. Daarna leefde hij eerst in de Ninoofse refuge te Brussel en nadien in de Brusselse kartuis, waar hij negen jaar na zijn aftreden in 1553 overleed. Het *Necrologium* bevestigt zijn overlijden op 8 mei 1553¹⁹⁷.

Cornelius Hey trad af op het feest van Maria Boodschap (25 maart) van 1543 ten gunste van Johannes van den Evene¹⁹⁸. Nu kunnen we die dag volgens de 'oude stijl' zowel in ons jaar 1543 (Pasen op 25 maart) als in 1544 plaatsen (Pasen op 13 april). Van Gestel vermeldt zijn aftreden in 1544¹⁹⁹, datum die beter overeenstemt met een abbatiaat van negentien jaar en een periode van negen jaar tussen aftreden en overlijden. De datering van het aantreden van de opvolger op 25 maart 1543 is echter een onbetwistbaar gegeven (zie het volgende abbatiaat), zodat een aftreden in 1544 uitgesloten is. Dit betekent dat Cornelius Hey in zijn negentiende regeringsjaar, na een abbatiaat van ongeveer achttien jaar en drie maanden, ontslag nam en dat hij daarna niet negen, maar nog tien jaar leefde.

De Ninovierter Judocus Zegers, alias Maelbrouck, werd door de paus in het ambt van coadjutor erkend op 17 februari 1540, betaalde de retributie op 9 november 1540 en overleed volgens het *Necrologium* op 9 mei 1541²⁰⁰.

33. Johannes van den Evene (25 maart 1543 – 24 augustus 1567; † 22 november 1571)

Volgens het *Monasticon belge* nam het abbatiaat van Johannes van den Evene een aanvang op 25 maart 1543, nam hij ontslag in 1567 en overleed hij op 22 november 1571²⁰¹.

¹⁹⁶ Recapitulatio, 740-741; Beveren, RA, Abdij Ninove, nr. 33.

¹⁹⁷ *Necrologium*, p. 92.

¹⁹⁸ Recapitulatio, p. 741. Syllabus, p. 144 geeft het regest van de notariële akte met de voorwaarden van het aftreden, dat geschiedde *in favorem domini Joannis ab Avena*, gedateerd 1543.

¹⁹⁹ VAN GESTEL, *Historia archiepiscopatus*, II, p. 202.

²⁰⁰ BERLIÈRE, *Inventaire analytique*, p. 214; *Necrologium*, p. 93. De benoeming zelf was al in 1539 gebeurd (Syllabus, p. 144 en Coenobia, f° 122). *Monasticon belge*, p. 522 vermeldt het overlijden verkeerdelijk op 15 mei.

²⁰¹ *Monasticon belge*, p. 522-523.

Ook deze abt was afkomstig van Ninove. De *Recapitulatio* spreekt van een abbatiaat dat 24 jaar duurde en dat een aanvang nam op het feest van Maria Boodschap van 1543²⁰². Het *Necrologium* bevestigt de sterfdatum van 22 november 1571²⁰³.

Johannes van den Evene had recht op de opvolging volgens de ontslagvoorwaarden van Cornelius Hey. Dat het feest van Maria Boodschap van 1543 gelijk te stellen is met ons 25 maart 1543, wordt bevestigd door documenten uit de pauselijke kanselarij. De bevestiging van de benoeming door paus Paulus III geschiedde op 4 september 1543²⁰⁴ en de retributie werd betaald op 12 februari 1544²⁰⁵. Op basis van het tijdstip van het aantreden van de opvolger kunnen we het ontslag van abt Johannes van den Evene in augustus 1567 dateren, wat een abbatiaat oplevert van 24 jaar en vier maanden. Of het afreden van deze abt en de installatie van zijn opvolger op dezelfde dag gebeurd is, blijkt niet expliciet uit de teksten, maar ligt in de logica van het coadjutorschap. In dat geval kunnen we het aftreden op 24 augustus 1567 dateren. Michaël van Male werd coadjutor in 1558.

34. Michaël van Male (24 augustus 1567 – † 18 september 1578)

Het *Monasticon belge* ziet abt Michaël van Male in functie treden vóór 9 april 1567, vermeldt zijn wijding op 24 augustus 1567 en zijn overlijden op 18 september 1578²⁰⁶.

Van Male was een Brusselaar. Volgens de *Recapitulatio* werd hij unaniem verkozen en gewijd op 24 augustus 1567 in het klooster van de augustinessen van Onze-Lieve-Vrouw van Jericho te Brussel²⁰⁷. De pauselijke bevestiging volgde op 7 oktober 1569²⁰⁸. Voordien was hij gedurende negen jaar coadjutor. Hij stierf aan de pest te Brussel op 18 september

²⁰² *Recapitulatio*, p. 741.

²⁰³ *Necrologium*, p. 169.

²⁰⁴ BERLIÈRE, *Inventaire analytique*, p. 215. De bul was in de 17de eeuw nog aanwezig in het abdijarchief. Syllabus, p. 143 geeft een regest met enkel het jaartal 1543, niet met de dag.

²⁰⁵ BERLIÈRE, *Inventaire analytique*, p. 215.

²⁰⁶ *Monasticon belge*, p. 523-524.

²⁰⁷ *Recapitulatio*, p. 741.

²⁰⁸ U. BERLIÈRE, *Provisions abbatiales 1519-1604*, in: *Bulletin de l'Institut historique belge de Rome*, III, 1924, p. 162.

1578²⁰⁹. Het *Necrologium* bevestigt die sterfdatum en zijn overlijden als abt²¹⁰. Hij werd te Brussel in de Sint-Gorikskerk begraven²¹¹.

Was hij al in functie vóór 9 april 1567? De auteurs van het *Monasticon belge* steunen zich daarvoor op een oorkonde, gedateerd 9 april 1567 “voor Paesschen”, van de Ninoofse schepenen, waarin Michiel van Male als abt vermeld is en waaraan ook zijn zegel bevestigd is²¹². Pasen valt in 1567 op 30 maart en in 1568 op 18 april. Het is duidelijk dat in deze oorkonde de paasstijl gebruikt is en de oorkonde in onze moderne nieuwjaarstijl op 9 april 1568 moet gedateerd worden. De paasstijl is pas in 1576 in de Nederlanden afgeschaft²¹³. Er zijn geen argumenten om 24 augustus 1567 als begindatum van het abbatiaat in twijfel te trekken.

Vanaf abt Petrus Aloys (26 december 1578-13 december 1587) geeft de Ninoofse abtenlijst geen aanleiding meer tot betwiste dateringen. Daartoe zijn er drie redenen. Ten eerste is de paasstijl vanaf deze abt niet meer in voege, zodat de datering verloopt volgens ons huidig systeem met een jaarwisseling op 1 januari. Ten tweede vallen vanaf deze abt de dood en het einde van het abbatiaat steeds samen, zodat deze twee gebeurtenissen niet meer met elkaar verward kunnen worden. Ten derde zijn er voldoende eigentijdse archiefbronnen bewaard, die een goede controle van de datering toelaten.

Bijlage: De gebruikte jaarstijl in de Ninoofse oorkonden vóór 1576²¹⁴

Omdat voor de oorkonden uit het abdijarchief geen chronologische regestenlijst voorhanden is, is het moeilijk een systematisch overzicht van alle dateringen te hebben en vast te stellen welke jaarstijl op welk moment in voege was. Voor de oorkonden vóór 1300 wordt aan dit euvel enigszins tegemoetgekomen door de oorkondeneditie van J.-J. De Smet uit 1841 die

²⁰⁹ Recapitulatio, p. 741.

²¹⁰ *Necrologium*, p. 141.

²¹¹ *Gallia christiana*, V, kol. 115-116.

²¹² Beveren, RA, Abdij Ninove, nr. 761.

²¹³ STRUBBE en VOET, *Chronologie*, p. 52 en 77.

²¹⁴ In de Ninoofse middeleeuwse oorkonden zijn volgende stijlen van belang: de kerststijl met de jaarwisseling op Kerstmis van het vorige jaar, de boodschapstijl met jaarwisseling op 25 maart van dat jaar, de paasstijl met jaarwisseling op Pasen van dat jaar en de huidige nieuwjaarstijl, die vanaf 1576 de enige werd.

bijna alle oorkonden tot 1300 omvat, chronologisch gerangschikt²¹⁵. Weliswaar beantwoordt deze tekstuitgave niet aan de hedendaagse wetenschappelijke criteria en bevat ze vele fouten, maar toch blijft dit werk, bij gebrek aan beter, nog altijd een onmisbaar werkinstrument. De recente elektronische bronnenuitgave *Thesaurus diplomaticus* bevat wel een wetenschappelijke uitgave van de Ninoofse abdijoorakonden, maar is beperkt tot 1200²¹⁶. Een andere belangrijke chronologische inventaris voor de twaalfde eeuw is het *Liber chronotaxis* uit 1652, samengesteld door de toenmalige abdijschrijver Godfried van Elshout²¹⁷. Hierin geeft hij de regesten weer van alle akten vanaf de stichting van de abdij tot 1197. Daarin staan honderden regesten waarvan geen oorkonde meer bestaat, maar waarvan in de goederenregisters beknopt vermelding is gemaakt, meestal met een getuigenlijst en datering. Van Elshout kon beschikken over bronnen die vandaag niet meer in het archief aanwezig zijn. Daarom is zijn nog steeds onuitgegeven *Liber chronotaxis* naast de oorkondenverzameling van De Smet de belangrijkste bron voor de studie van de twaalfde-eeuwse dateringen²¹⁸. Jammer genoeg is het tweede deel van dit *Liber Chronotaxis* verloren gegaan en beschikken we over geen analoge bron voor de dertiende eeuw.

Voor de veertiende, vijftiende en zestiende eeuw is er geen enkele tekstuitgave van oorkonden of een chronologische regestenlijst beschikbaar²¹⁹. Alleen de schriftjes van Ernest Soens komen enigszins aan de behoefte tegemoet²²⁰. In de oude archiefordening (vóór 2008) werden de losse oorkonden na 1300 (de zogenaamde supplementen De Smet) ongenummerd, maar chronologisch geordend in archiefdozen bewaard. Soens, die blijkbaar zinnens was een tekstuitgave te bezorgen van deze tweede reeks Ninoofse abdijoorakonden, heeft de 'supplementen De Smet'

²¹⁵ DE SMET, *Recueil des chroniques de Flandre*, II, p. 751-995 verzamelde onder de titel *Codex diplomaticus abbatiae Ninoviensis* 298 oorkonden, zowel de originele akten als kopieën uit het uitgebreide *Cartularium* 2 van Mechelen. Tot 1300 is deze verzameling vrij volledig. De transcriptie is niet altijd correct en De Smet hield geen rekening met de gebruikte jaartijl, zodat het chronologisch klassement hier en daar mank loopt.

²¹⁶ *Thesaurus diplomaticus*, Turnhout (Brepols), 1997.

²¹⁷ PUT en PEERSMAN, *Inventaris*, nr. 70.

²¹⁸ Het aantal regesten buiten de bestaande oorkonden dat Van Elshout aanbrengt, is nog nooit geteld, maar een ruwe schatting van circa 500 lijkt ons niet overdreven.

²¹⁹ Weliswaar biedt abt De Neve in zijn *Enarratio summaria*, opgenomen in de *Syllabus*, p. 1-44 per abt een beperkt aantal oorkonden, maar enkel met vermelding van het jaartal, zodat dit werk voor de studie van de in de oorkonden gebruikte jaartijl niet bruikbaar is.

²²⁰ Zie PUT en PEERSMAN, *Inventaris*, p. 152. Achttien van de oorspronkelijk vierentwintig schriftjes zijn bewaard in: Beveren, RA, Abdij Ninove, nrs. 967-984.

getranscribeerd in een reeks kleine cahiers. Hiervan zijn de eerste vijf verloren gegaan, maar voor de jaren vanaf 1360 tot 1737 is de reeks op één na ononderbroken bewaard. Dankzij het werk van Soens beschikken we vandaag in handschrift over een chronologische ordening van enkele honderden oorkonden na 1360. Maar ook het werk van Soens heeft zijn beperkingen. Zo zijn alleen losse stukken opgenomen en geen oorkonden of akten die enkel in de vijf Ninoofse cartularia voorkomen²²¹. Zo zijn tientallen stukken uit de veertiende tot zestiende eeuw totnogtoe nergens beschreven, geïnventariseerd of in een chronologisch overzicht opgenomen.

De makers van de nieuwe inventaris van het Ninoofse abdijarchief (2008), waarin alleen de losse stukken zijn genummerd en beschreven, hebben het abdijarchief thematisch geordend, wat op zich een goede keuze is, maar daardoor ontbreekt in de nieuwe inventaris elke chronologische systematiek²²². Weliswaar beloven de auteurs in een later tweede deel een chronologische regestenlijst te publiceren. Of die regestenlijst alleen de genummerde akten van de huidige inventaris zal bevatten of ook alle oorkonden en akten uit de Ninoofse cartularia, wordt niet verduidelijkt.

Eigenlijk ontbreekt dus het essentiële werkinstrument om een grondige studie van de chronologie in de Ninoofse oorkonden aan te vatten. En dat laat zich gevoelen, ook in de nieuwe inventaris, waar de auteurs bij elke oorkonde een eigen datering (beperkt tot het jaartal) hebben toegevoegd. Daarbij zijn de originele dateringen, waarvan de auteurs het vermoeden hadden dat de paasstyl werd gebruikt, in de huidige nieuwjaarsstyl omgezet. Hierbij is echter de wagen voor het paard gespannen, omdat niet verduidelijkt wordt van wanneer tot wanneer te Ninove de paasstyl is gebruikt. Ons lijkt het dat de auteurs bij alle oorkonden van vóór 1576 de paasstyl verondersteld hebben en dus het jaar met één eenheid verhoogd hebben, wanneer de oorkonde vóór Pasen gedateerd is. De dateringen in de nieuwe inventaris bevatten zo twee tekortkomingen. Enerzijds is bij een (beperkt) aantal oorkonden vóór 1202/1220 de paasstyl verondersteld²²³ waar dit niet of niet met zekerheid het geval is, anderzijds is bij de oorkonden waar de originele datering alleen uit het jaartal bestaat, dit jaartal zonder meer overgenomen zonder er rekening mee te

²²¹ PUT en PEERSMAN, *Inventaris*, p. 42 en 43.

²²² Voor een verantwoording van hun werkwijze, zie *ibidem*, p. 21.

²²³ We geven als voorbeelden de inventarisnummers 380, 519, 771, 648, 670, 671, 444.

houden dat een paasjaar zich uitstrekt over twee van onze jaren. Er is dus teveel en te weinig met de paasstijl rekening gehouden.

De problematiek van de jaarstijl is voor de oorkonden van de twaalfde en begin dertiende eeuw een complex verhaal²²⁴. W. Prevenier heeft aangetoond dat de graven van Vlaanderen de paasstijl pas systematisch geïntroduceerd hebben na Pasen 1202. Voordien gebruikten zij de kerststijl²²⁵. Wanneer de hertogen van Brabant de paasstijl invoerden, is nog niet precies vastgesteld. In de recente uitgave van het oorkondenboek van Breda gaan de auteurs van een stijlwissel uit vanaf 1221²²⁶. Zij nemen aan dat de kloosters en steden binnen het hertogdom het gebruik van de vorst volgden. Dit is een logische redenering, maar niet zonder gevaar. Voor Ninove, dat op de grens van Vlaanderen en Brabant ligt, is het zeer moeilijk om de lokale praktijk aan een vorstendom te koppelen. De abdij had goederen in Vlaanderen, Brabant en Henegouwen. De Brabantse heren van Grimbergen maakten in de tweede helft van de twaalfde en de loop van de dertiende eeuw de dienst uit in het Vlaamse Ninove en het Brabantse Grimbergen. De heren van het nabije Meerbeke (Brabant) waren tevens heer in het Vlaamse Neigem, Denderwindeke en Appelterre. Juist in de overgangperiode 1200-1220 is het aantal overgeleverde Ninoofse oorkonden eerder schaars.

Toch hebben we een aantal vaststellingen kunnen doen. Bij geen enkele oorkonde van vóór 1200 moet de paasstijl verondersteld worden en bij enkele gevallen is de kerststijl de enige mogelijke. Er is één uitzondering: de oorkonde van 1195, uitgevaardigd door de abt van Sint-Vaast te Atrecht, waarin het gebruik van de boodschapstijl is vastgesteld²²⁷. De oorkonden van hertog Hendrik I van Brabant van 27 januari 1197 en van Boudewijn IX van Vlaanderen van 9 februari 1197 moeten eveneens in de kerststijl gedateerd zijn, daar beide oorkonden een voorafgaande schenking van Mathilde van Neigem goedkeuren, gedaan in oktober 1196²²⁸. Een juist tijdstip bepalen wanneer de omslag van kerststijl naar paasstijl te Ninove gebeurd is, is niet mogelijk. Bij een oorkonde van abt Steppo, uitgevaardigd te Ninove in 1202 twee dagen na Palmzondag, is het moeilijk te

²²⁴ Voor een algemeen overzicht, zie STRUBBE en VOET, *Chronologie*, p. 51-59.

²²⁵ W. PREVENIER, *De oorkonden van de graven van Vlaanderen (1191-aanvang 1206). I. Diplomatische inleiding*, Brussel, 1966, p. 454-458.

²²⁶ M. DILLO en G.A.M. VAN SYNGHEL, *Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312. 2. De heerlijkheden Breda en Bergen op Zoom*, Den Haag, 1999, p. XVI-XVIII.

²²⁷ Zie hierboven onder nr. 6, abt Algotus.

²²⁸ PUT en PEERSMAN, *Inventaris*, nrs. 669-671. De auteurs dateren de laatste twee oorkonden een jaar te hoog.

beslissen welke jaarstijl gebruikt is²²⁹. Uitgaande van de vaststellingen van Prevenier bij de grafelijke oorkonden, lijkt ons hier het gebruik van de kerststijl waarschijnlijk. Als we bij de oorkonde van Walter van Zottegem over een schenking te Velzeke (Vlaanderen), uitgevaardigd in maart 1212, de paasstijl veronderstellen, dan moeten we dat bij een oorkonde van Arnulf van Oudenaarde, uitgevaardigd te Affligem (Brabant) in 1212 de dag na Palmzondag, ook doen²³⁰. Arnulf van Oudenaarde oorkondt immers als overheer van Walter van Zottegem bij dezelfde schenking. Een oorkonde van de abdis van Nijvel (Brabant) over goederen te Appel-terre (Vlaanderen) is gedateerd maart 1218. De oorkonde van Otto van Trazegnies, heer van Appelterre over dezelfde zaak, gedateerd 1219, verwijst expliciet naar de tekst van de abdis²³¹. Beide oorkonden zijn volgens de inhoud in de tijd kort op elkaar gevolgd, zodat we bij de oorkonde van de Nijvelse abdis de paasstijl moeten veronderstellen. Ook bij een oorkonde uitgevaardigd te Meerbeke (Brabant) voor de deken van Halle (bisdom Kamerijk) op 15 maart 1220, waarbij een schenking van een Meerbeekse kanunnik aan de abdij wordt goedgekeurd, lijkt de paasstijl de logische keuze. Immers vijftien dagen voordien werd de schenking voor de Ninoofse abt voltrokken en beide handelingen zijn in hetzelfde incarnatiejaar gedateerd²³². De meest logische veronderstelling lijkt de invoering van de paasstijl te Ninove te laten samenlopen met de invoering van dezelfde stijl in de grafelijke kanselarij. Voor oorkonden afkomstig van de Brabantse hertogen of andere Brabantse instanties geldt hetzelfde.

Het expliciete bewijs van het gebruik van de paasstijl te Ninove tot in 1576 levert de oorkonde van 9 april 1567 (1568 n.s.), uitgevaardigd door de Ninoofse schepenen en bevestigd met een zegel van de Ninoofse abt Michaël van Male²³³. Het lijkt dus redelijk het gebruik van de paasstijl te Ninove te laten voortduren tot 1576, toen de paasstijl officieel werd afgeschaft.

Wat de oorkonden betreft die door de bisschoppelijke kanselarij van Kamerijk werden uitgevaardigd, wijst Prevenier erop dat ook hier de paasstijl pas na 1200 gebruikelijk werd²³⁴.

²²⁹ Ibidem, nr. 444.

²³⁰ Ibidem, nrs. 706-707.

²³¹ Ibidem, nrs. 525-526.

²³² Ibidem, nr. 490.

²³³ Ibidem, nr. 761.

²³⁴ PREVENIER, *Du style de Noël au style de Pâques*, p. 249.

Voor de pauselijke oorkonden en documenten lijken zich voor de door ons bestudeerde periode geen problemen met de jaartijl voor te doen. De pauselijke kanselarij gebruikte vanaf 1145 voor de grote privileges de boodschapstijl en daarnaast vanaf 1159 de kerststijl voor de andere stukken²³⁵. Voor de chronologie van de Ninoofse abten van de veertiende eeuw en later is deze laatste categorie van belang²³⁶.

Een belangrijke maar onopgeloste vraag is hoe we de jaartijl in zeventiende- en achttiende-eeuwse abtenlijsten, waarin middeleeuwse stukken gebruikt werden, moeten interpreteren. Schrijft men er systematisch de data in de 'nieuwe stijl' of neemt men de data over zoals die in de geraadpleegde bronnen vermeld stonden? Als de *Coenobia* schrijft dat abt Daniël overleden is op 19 januari 1255, is dat dan een eigen moderne datering of moeten we van 1255 1256 (n.s.) maken, zoals het *Monasticon belge* doet? Een keer laat de auteur van de *Coenobia* merken dat hij op de hoogte is van de jaartijlproblematiek. Bij een *vidimus* uitgevaardigd op 7 februari 1314 (1315 n.s.) door de abt van Geraardsbergen van een oorkonde van 31 oktober 1314, merkt de auteur op: *unde colligitur annum domini hoc tempore computari solitum ab Annuntiatione Mariæ vel Paschate*²³⁷. Hieruit valt op te maken dat de auteur weet had van de problematiek, maar toch geen helder inzicht had van wanneer tot wanneer in de Ninoofse oorkonden de paastijl (eventueel de boodschapstijl) werd gebruikt.

Summary: The Dating of the Periods of Office of the Ninove Abbots until 1578

In our recent edition of the two oldest texts of the Ninove *necrologium* (*Analecta Praemonstratensia*, LXXXIV, 2008, pp. 5-249, we published a list of abbots, but without any supporting argument. That lacuna is dealt with here.

We have a first-rate source for the list of Ninove abbots: the *Recapitulatio omnium abbatum ecclesie Ninivensis*, which has the advantage of being complete and more or less contemporary. A disadvantage, however, is that it contains internal contradictions: in particular, the stated duration of abbacies does not always coincide with the dates of their beginning and ending.

²³⁵ A. GIRY, *Manuel de diplomatique*, Parijs, 1925, p. 126-127; O. GUYOTJEANNIN, J. PYCKE en B.M. TOCK, *Diplomatique médiévale*, Turnhout, 1993, p. 55.

²³⁶ De teksten die België aanbelangen zijn systematisch geïnventariseerd en chronologisch geordend, o.m. in BERLIÈRE, *Inventaire analytique* en in andere publicaties van het Belgisch Historisch Instituut te Rome.

²³⁷ *Coenobia*, f° 155v°-156.

Between the seventeenth century and the present day, many new lists of abbots have been drawn up that sometimes differ fundamentally in respect of the dating of the beginning and ending of abbacies. The most important present-day and scholarly list of abbots appeared in the *Monasticon belge* (1980), although its authors have wrongly given precedence to the dates of the seventeenth- and eighteenth-century lists of abbots and have thereby compounded the confusion.

It is for that reason that we have subjected the dates of the listing to 1578 – there is no dispute about dates after then – to fresh study. Our point of departure was the text of the *Recapitulatio*, each date in which was checked against the details in the other narrative sources, in the oldest Ninove *necrologium* and in the charters. In our opinion, the dates from the seventeenth- and eighteenth-century lists of abbots have little use, because they are the result of uncritical compilation work.

We also indicate the important distinction between the retirement from office and the death of an abbot, a distinction that was not made in many of the older lists of abbots. In respect of interregnum duration, we have in all instances assumed a short period of one month, our basis for this being the few cases where the duration is known. Application of this method of working has enabled us to date the periods of office to within a month.

A major problem in dealing with mediaeval dating is that of the calendar style; too little or inadequate account has been taken of this in the list of abbots in both the *Monasticon belge* and the recent *Inventaris van het archief van de Sint-Cornelius- en Sint-Cyprianusabdij te Ninove* (2008). We have concluded that, in the Ninove charters and texts, the Easter Style was used from probably the Easter of 1202 to 1576, the Christmas Style prior to then and the present New Style since then. We were able to find only one exception. For a charter of 1195 of the abbot of the Atrecht Abbey of Saint Vaast for the Ninove abbey, we have to assume the Annunciation Style. For the dates originating from the papal chancellery in connection with the approval of appointments and payments of the contributions demanded, we have assumed the use of the Christmas Style.

Hoogstraat 23
B-9401 Ninove

Dirk VAN DE PERRE